

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в
Україні»

Виконав: студент групи СЗ-23-1зм
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

Метлицька В.О.

Керівник к.е.н., доцент, доцент кафедри
соціального забезпечення та податкової
політики Тараненко В.Є.

Рецензент _____
(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 232 « Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Метлицькій Віолетті Олегівні

1. Тема роботи «Напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в Україні»,
затверджена наказом УМСФ від “03” вересня 2024 р. № 664кс
керівник роботи Тараненко Вікторія Євгеніївна, кандидат економічних наук, доцент
2. Строк подання студентом роботи 05 січня 2025 р.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі, нормативні матеріали з питань напрямів та перспектив подолання соціальних ризиків в Україні, статистична інформація Державної служби статистики України, матеріали періодичних та інтернет – видань, монографії.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
Розділ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження соціальних ризиків.
Розділ 2 Аналіз соціальних ризиків у контексті соціально-економічного розвитку України.
Розділ 3 Напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень):
7 рисунків; 3 таблиці.
6. Дата видачі завдання «12» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	Вересень 2024 р.	Виконано
2	Складання плану роботи	Вересень 2024 р.	Виконано
3	Написання основних розділів роботи	Жовтень 2024 р. – Листопад 2024 р.	Виконано
4	Консультації з науковим керівником	Згідно з графіком консультацій	Виконано
5	Оформлення роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку та рецензії	Грудень 2024 р.	Виконано
6	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до захисту роботи	Грудень 2024 р.	Виконано
7	Подання роботи на кафедрі	Січень 2024 р.	Виконано
8	Захист кваліфікаційної роботи	Січень 2024 р.	Виконано

Студент _____

Метлицька В.О.

Керівник _____

Тараненко В.Є.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Метлицька В.О. Напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в Україні.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2024.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 56 сторінках, містить 3 таблиці, 7 рисунків. Список використаних джерел містить 33 найменування.

Зміст анотації:

Розглянуто основні соціальні ризики, що існують у сучасному українському суспільстві, зокрема безробіття, бідність, хвороби, старість, екологічні катастрофи та інші. Проаналізовано існуючі механізми соціального забезпечення та їх роль у зменшенні негативних соціальних наслідків для населення. Проведено аналіз перспектив розвитку української системи соціального захисту. Розглянуто роль держави, громадянського суспільства та бізнесу у створенні умов для ефективного управління соціальними ризиками в Україні. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення існуючих механізмів соціального захисту та розробки нових підходів для зменшення соціальних ризиків, що сприятиме покращенню якості життя громадян та забезпеченню соціальної стабільності в Україні.

Ключові слова: соціальні ризики, вразливі верстви населення, соціальне забезпечення, соціальні програми, соціальна політика, Україна.

Список публікацій здобувача:

1. Метлицька В. О. Божко А. С., Корягіна Т. В. Трудова міграція української молоді. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Полтава, 22 жовтня 2020 р.). Полтава: ПДАА, 2020. С 212-214.

2. Метлицька В. О. Напрями удосконалення механізмів залучення фінансових ресурсів міжнародних інституцій. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку економіки та менеджменту в XXI сторіччі: зб. матеріал. I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 22 грудня 2020 р.). Київ: КФКЗ, 2020. С. 307-311.

3. Метлицька В. О., Корягіна Т. В. Проблема неформальної зайнятості в Україні. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Дніпро, 16 квітня 2021 р.). Дніпро: УМСФ, 2021. С. 116-118.

4. Метлицька В. О., Черба В. М. Особисте страхування як інструмент соціально – економічної стабільності українського суспільства. *Проблеми*

обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю: матеріали II Міжнародної науково – практичної конференції (м. Полтава, 21 квітня 2021 р.). Полтава: ПДАУ, 2021. С. 275-278.

5. Метлицька В. О., Туболець І. І. Соціальне підприємництво як вид підприємництва в Україні. *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених* (м. Львів, 28–29 квітня 2021 р.). Львів: ЛПНУ, 2021. С. 223-224.

6. Бондаревська К. В., Метлицька В. О., Божко А. С. Рівень життя населення та напрями його підвищення в умовах пандемії COVID-19. *Бізнес Інформ*. 2021. №10. С. 221–226.

7. Баранник Л. Б., Метлицька В. О., Божко А. С. Фінансові та соціальні наслідки впливу пандемії COVID-19 на світове господарство. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference* (Chicago, September 28-30, 2021.). Chicago, USA: VoScience Publisher, 2021. С. 21-27.

8. Дулік Т. О., Метлицька В. О. Напрями удосконалення засобів соціального забезпечення населення в Україні та нейтралізації соціальних ризиків. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституціональних змін: матеріали IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю* (м. Полтава, 21 жовтня 2021 р.). Полтава: ПДАУ, 2021. С. 105-109.

9. Бондаревська К. В., Метлицька В. О. Проблема молодіжної міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток України. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. Т. 1.* (м. Дніпро, 5 листопада 2021 р.). Дніпро: УМСФ, 2021. С. 265-267.

10. Бондаревська К. В., Метлицька В. О. Система соціального захисту в контексті регулювання соціальних ризиків. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 20-21 квітня 2022 р.). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 83-87.

11. Туболець І. І., Метлицька В. О. Соціально-економічні фактори девіантної поведінки молоді в Україні. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: у 2 т. Т. 1* (м. Дніпро, 21 квітня 2022р.). Дніпро: УМСФ, 2022 р. С. 52-54.

12. Метлицька В. О., Черба В. М. Соціальна робота у сфері подолання насильства в сім'ї. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки : зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти* (м. Рівне, 11-12 травня 2022 р.). Рівне: НУВГП, 2022 р. С. 122-125.

13. Туболець І. І., Метлицька В. О. Соціально-економічні та екологічні проблеми спричинені російською агресією в Україні. *Екологічні проблеми*

навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті

сталого розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 27 травня 2022 р.). Полтава: ПДАУ, 2022 р. С. 40-42.

14. Губа О. І., Метлицька В. О. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні. *Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. Т. 1* (м. Дніпро, 2 червня 2022 р.). Дніпро: УМСФ, 2022 р. С. 77-79.

15. Дулік Т. О., Метлицька В. О. Окремі аспекти соціалізації податкового контролю в Україні. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Переяслав, 21 вересня 2022 р.). Переяслав: УГСП, 2022. С. 10-14.

16. Метлицька В. О., Туболець І. І. Вплив війни на вищу освіту в Україні: виклики та перспективи. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2022 р.). Запоріжжя: БДПУ, 2022. С. 244-247.

17. Корягіна Т. В., Метлицька В. О. Напрями та засоби оптимізації соціального страхування в Україні. *Перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації в економічному, управлінському та інженерному аспектах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 3-4 листопада 2022 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2022. С. 281-283.

18. Метлицька В. О. Порушення права на приватне життя в епоху відкритих даних. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 3 т. Т. 3* (м. Дніпро, 4 листопада 2022 р.). Дніпро: УМСФ, 2022 р. С. 354-356.

19. Метлицька В. О., Тоцька Т. С. Зовнішньоекономічна діяльність України під час повномасштабної війни. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Київ, 22 листопада 2022 р.). Київ: КУБГ, 2022 р. С. 152-154.

20. Метлицька В. О., Корягіна Т. В. Напрями та засоби оптимізації ефективного бюджетного фінансування соціального забезпечення населення України. *Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 27-28 квітня 2023 р.). Львів: Видавець Кошовий Б. – П.О., 2023 р. С. 337-339.

21. Дулік Т.О., Метлицька В.О. Аналіз сучасного стану системи бюджетного фінансування соціального забезпечення населення України. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 20 квітня 2023 р.). Дніпро: УМСФ, 2023.

ABSTRACT

Metlytska V. Directions and perspectives of overcoming social risks in Ukraine.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 232 «Social Security». University of Customs and Finance. Dnipro, 2024.

The qualification work consists of an introduction, 3 sections, and conclusions. The work is laid out on 56 pages, contains 3 tables, 7 figures. The list of used sources contains 33 items.

Abstract content:

The main social risks existing in modern Ukrainian society have been considered, including unemployment, poverty, illness, old age, ecological disasters, and others. Existing social security mechanisms and their role in reducing the negative social consequences for the population have been analyzed. An analysis of the prospects for the development of the Ukrainian social protection system has been conducted. The role of the state, civil society, and business in creating conditions for effective management of social risks in Ukraine has been examined. Recommendations have been proposed for improving existing social protection mechanisms and developing new approaches to reduce social risks, which will contribute to improving the quality of life of citizens and ensuring social stability in Ukraine.

Key words: social risks, vulnerable populations, social security, social programs, social policy, Ukraine.

List of publications of the acquirer:

1. Metlytska V. O., Bozhko A. S., Koryagina T. V. Labor migration of Ukrainian youth. Accounting, control and analysis in conditions of institutional changes: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (with international participation) (Poltava, October 22, 2020). Poltava: PDAA, 2020. P. 212-214.

2. Metlytska V. O. Directions for improving the mechanisms of attracting financial resources of international institutions. Modern trends and prospects for the development of economics and management in the 21st century: coll. material. 1st All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference with International Participation (Kyiv, December 22, 2020). Kyiv: KFKZ, 2020. P. 307-311.

3. Metlytska V.O., Koryagina T.V. The problem of informal employment in Ukraine. Innovative solutions in the economy, business, public communications and international relations: materials of the International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, April 16, 2021). Dnipro: UMSF, 2021. P. 116-118.

4. Metlytska V. O., Cherba V. M. Personal insurance as a tool of social and economic stability of Ukrainian society. Problems of accounting and analytical support of business management: materials of the 2nd International scientific and practical conference (Poltava, April 21, 2021). Poltava: PDAU, 2021. P. 275-278.

5. Metlytska V. O., Tubolets I. I. Social entrepreneurship as a type of entrepreneurship in Ukraine. Economic development of the state, regions and enterprises: problems and prospects: materials of the 4th International Scientific and

Practical Internet Conference of Young Scientists (Lviv, April 28–29 2021). Lviv: LPNU, 2021. P. 223-224.

6. Bondarevska K. V., Metlytska V. O., Bozhko A. S. The standard of living of the population and directions for its improvement in the conditions of the COVID-19 pandemic. *Business Inform.* 2021. No. 10. C. 221–226.

7. Barannyk L. B., Metlytska V. O., Bozhko A. S. Financial and social consequences of the impact of the COVID-19 pandemic on the global economy. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference (Chicago, September 28-30, 2021.). Chicago, USA: BoScience Publisher, 2021. C. 21-27.

8. Dulik T. O., Metlytska V. O. Directions of improvement of means of social security of the population in Ukraine and neutralization of social risks. Accounting, control and analysis in conditions of institutional changes: materials of the IV All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation (Poltava, October 21, 2021). Poltava: PDAU, 2021. P. 105-109.

9. Bondarevska K. V., Metlytska V. O. The problem of youth migration and its impact on the socio-economic development of Ukraine. Economic-legal and managerial-technological dimensions of today: youth perspective: materials of the international scientific and practical conference: in 2 vols. Vol. 1. (Dnipro, November 5, 2021). Dnipro: UMSF, 2021. P. 265-267.

10. Bondarevska K. V., Metlytska V. O. System of social protection in the context of regulation of social risks. Problems of accounting and analytical support for business management: materials of the 4th International Scientific and Practical Conference (Poltava, April 20-21, 2022). Poltava: PDAU, 2022. P. 83-87.

11. Tubolets I. I., Metlytska V. O. Socio-economic factors of deviant behavior of youth in Ukraine. Innovative solutions in the economy, business, public communications and international relations: materials of the II International Scientific and Practical Internet Conference: in 2 volumes, Volume 1 (Dnipro, April 21, 2022). Dnipro: UMSF, 2022, pp. 52-54.

12. Metlytska V. O., Cherba V. M. Social work in the field of overcoming violence in the family. Problems and prospects of the development of modern science: coll. abstracts of the reports of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists, Postgraduate Students and Higher Education Graduates (Rivne, May 11-12, 2022). Rivne: NUVHP, 2022, pp. 122-125.

13. Tubolets I. I., Metlytska V. O. Socio-economic and ecological problems caused by Russian aggression in Ukraine. Ecological problems of the environment and rational nature management in the context of sustainable development: materials of the IV International Scientific and Practical Conference (Poltava, May 27, 2022). Poltava: PDAU, 2022, pp. 40-42.

14. Guba O. I., Metlytska V. O. Problems of financing social protection of the population in Ukraine. Economic-legal and socio-technical directions of the evolution of the digital society: materials of the international scientific and practical conference: in 2 vols. Vol. 1 (Dnipro, June 2, 2022). Dnipro: UMSF, 2022. P. 77-79.

15. Dulik T. O., Metlytska V. O. Separate aspects of socialization of tax control in Ukraine. Domestic science at the turn of the century: problems and prospects for

development: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Pereyaslav, September 21, 2022). Pereyaslav: UGSP, 2022. P. 10-14.

16. Metlytska V. O., Tubolets I. I. The impact of the war on higher education in Ukraine: challenges and prospects. Socio-educational dominants of professional training of specialists in the social sphere and inclusive education: materials of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Zaporizhzhia, October 26-27, 2022). Zaporizhzhia: BDPU, 2022. P. 244-247.

17. Koryagina T.V., Metlytska V.O. Directions and means of optimization of social insurance in Ukraine. Prospects of sustainable development in the conditions of globalization in economic, managerial and engineering aspects: materials of the international scientific and practical conference (Zaporizhzhia, November 3-4, 2022). Zaporizhzhia: ZNU, 2022. P. 281-283.

18. Metlytska V. O. Violation of the right to privacy in the era of open data. Economic-legal and management-technological dimensions of today: a youth perspective: materials of the international scientific and practical conference: in 3 vol. Vol. 3 (Dnipro, November 4, 2022). Dnipro: UMSF, 2022, pp. 354-356.

19. Metlytska V. O., Totska T. S. Foreign economic activity of Ukraine during the full-scale war. Prospects for the development of management systems in the social and economic spheres of Ukraine: theory and practice: materials of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, November 22, 2022). Kyiv: KUBG, 2022, pp. 152-154.

20. Metlytska V.O., Koryagina T.V. Directions and means of optimization of effective budgetary financing of social welfare of the population of Ukraine. Sustainable development of the economy, society and entrepreneurship: materials of the International Scientific and Practical Conference (Ivano-Frankivsk, April 27-28, 2023). Lviv: Publisher Koshovyi B. - P.O., 2023, pp. 337-339.

21. Dulik T.O., Metlytska V.O. Analysis of the current state of the budget financing system of social security of the population of Ukraine. Innovative solutions in the economy, business, public communications and international relations: materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference (Dnipro, April 20, 2023). Dnipro: UMSF, 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП		11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ		
1.1	Концептуальні підходи до визначення та класифікації соціальних ризиків	
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ		
2.1	Систематизація ключових соціальних ризиків: природа, динаміка та вплив зовнішніх і внутрішніх факторів	
2.2	Аналіз впливу соціальних ризиків на розвиток суспільства	
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ		
3.1	Інституціональні механізми мінімізації соціальних ризиків: роль держави, громадянського суспільства та бізнесу	
3.2	Міжнародний досвід застосування засобів соціального забезпечення в управлінні соціальними ризиками	
ВИСНОВКИ		
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		
ДОДАТКИ		

ВСТУП

Сучасні умови розвитку України характеризуються складними соціально-економічними викликами, які впливають на всі сфери суспільного життя. Зростання соціальних ризиків, таких як безробіття, бідність, нерівність, демографічна криза та внутрішні міграційні процеси, посилюється через зовнішні та внутрішні фактори, включаючи глобалізаційні виклики, економічну нестабільність та військові конфлікти. У таких умовах актуальним стає дослідження механізмів подолання соціальних ризиків та створення умов для стійкого соціального розвитку.

Соціальні ризики мають багатовимірний характер, охоплюючи економічні, політичні, соціокультурні та інші аспекти. Їх негативний вплив зумовлює зростання нерівності, послаблення соціальної згуртованості, а також створює передумови для зниження конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Водночас аналіз міжнародного досвіду свідчить про важливість системного підходу до управління соціальними ризиками, що включає як інституційні механізми, так і впровадження інноваційних стратегій.

Соціальні ризики є невід'ємною частиною розвитку сучасного суспільства, що включають в себе різноманітні загрози, здатні вплинути на стабільність економічної, соціальної та політичної системи. У контексті України соціальні ризики набувають особливої ваги через низку внутрішніх та зовнішніх факторів, таких як економічні кризи, соціальна нерівність, війна, зміни в демографічній ситуації та інші чинники. Зростання рівня безробіття, погіршення стану здоров'я, старіння населення, збільшення числа людей, що опинилися в складних соціальних умовах, є тільки частиною соціальних проблем, які потребують термінового вирішення.

Подолання соціальних ризиків є важливою складовою сталого розвитку країни, і саме тому надзвичайно важливо визначити основні напрями, стратегії та перспективи, які допоможуть знизити їх негативний вплив на суспільство. Розвиток соціального забезпечення, підвищення рівня доходів, реформування

системи охорони здоров'я, забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення — це лише деякі з напрямів, які здатні зменшити соціальні ризики в Україні.

Проблема подолання соціальних ризиків в Україні завжди перебувала та перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, таких учених, як: С. Корецької, С. Шимківа, В. Надраги, Е. Лібанової, Г. Кукель,иЮ. Саєнко, А. Соболева, та інших.

При цьому останніми роками значно посилюється інтерес науковців та практиків до вище вказаної проблематики, що є цілком логічною та адекватною їх реакцією на потреби й запити сьогодення, зумовленими не лише динамічними соціально-економічними процесами в національних економіках, нерівномірністю їх розвитку, кризовими та екологічними потрясіннями, але й погіршенням економічної ситуації у світі та геополітичною невизначеністю, що зберігається, викликаною російською агресією проти України, проблемами у сфері охорони здоров'я, пов'язаними з пандемією COVID-19 тощо.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз природи соціальних ризиків, оцінка їх впливу на суспільний розвиток України та визначенні стратегічних напрямів і перспектив їх мінімізації.

Для досягнення визначеної мети у роботі поставлені такі завдання:

- розкрити та узагальнити теоретико-методологічні засади дослідження соціальних ризиків;
- здійснити аналіз соціальних ризиків у контексті соціально-економічного розвитку України;
- окреслити напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в Україні.

Об'єктом дослідження є система соціальних ризиків в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні основи, інституційні механізми та практичні напрями подолання соціальних ризиків в Україні.

Теоретичною та методологічною основою кваліфікаційної роботи стали праці зарубіжних та українських учених у галузі соціального забезпечення, методи системного, економічного та статистичного аналізу. Для досягнення визначеної мети застосовано комплекс загальнонаукових методів: теоретичного та структурно – логічного узагальнення; класифікації; порівняльних характеристик; аналізу та синтезу тощо.

Інформаційною базою дослідження виступають законодавчі, нормативні матеріали з питань системи соціального забезпечення в Україні, статистична інформація, матеріали періодичних та інтернет – видань, монографій, в яких досліджуються напрями та перспективи подолання соціальних ризиків в Україні.

Основним результатом роботи є отримані базові положення, що містять елементи наукової новизни, а саме автором на основі даних проведеного дослідження та аналізу надано пропозиції щодо напрямів та перспектив подолання соціальних ризиків в Україні.

Практичне значення дослідження полягає в подальшому застосуванні сформульованих висновків та пропозицій щодо напрямів та перспектив подолання соціальних ризиків в Україні.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 56 сторінках, містить 3 таблиці, 7 рисунків. Список використаних джерел містить 33 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

1.1 Концептуальні підходи до визначення та класифікації соціальних ризиків

Дослідження соціальних ризиків є важливою складовою соціально-економічної науки, оскільки дозволяє виявити, оцінити та прогнозувати наслідки різних небезпек для суспільного розвитку. Розуміння природи соціальних ризиків та методів їх дослідження дає змогу розробляти ефективні стратегії їх подолання, що є критично важливим для забезпечення стабільності та розвитку соціальних інститутів. Тому вивчення теоретичних та методологічних засад цього процесу є необхідним для комплексного аналізу соціальних ризиків.

Сучасне суспільство постійно зіштовхується з різноманітними викликами, що виникають внаслідок соціальних, економічних, екологічних та політичних чинників. Ці виклики можуть призвести до появи соціальних ризиків - ситуацій, які створюють загрозу для благополуччя суспільства та індивідів.

На сьогоднішній момент не існує чіткого поняття ризику. В науковій літературі можна зустріти різні визначення даного поняття. Як правило, автори дають їх стосовно будь-якої конкретної діяльності, але нас цікавить визначення, що даються в економічній літературі.

Багатовекторні зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах впливають на соціальну сферу: з одного боку, здійснюють поштовх для позитивних якісних та кількісних трансформацій, з іншого – спричиняють труднощі в управлінні соціумом у непередбачуваних, екстремальних ситуаціях, викликають негативні зміни в рамках соціальної сфери, що потенційно підвищує домінанту соціальних ризиків. Поширення соціальних ризиків, як небезпеки, що виникає і виявляє себе в межах соціальної сфери суспільства, спричиняє негативні зміни якості та рівня життя людей, деформацію самої соціальної сфери, виступає гальмом на шляху створення

сприятливих умов для розширеного відтворення людського потенціалу та послаблює запас соціальної стійкості [1].

Теоретичні засади суспільства ризику були закладені в роботах У. Бека та Е. Гіденса.

У. Бек, досліджуючи феномен ризику, наголошував на тому, що зміна цінностей у соціальному виробництві, насамперед у виробництві нового знання та нових моделей соціальної взаємодії впливає на соціальні процеси та політичні інститути. Соціальні ризики, що виникають в суспільстві ризику, охоплюють усі сфери життєдіяльності, виходять за межі контролю соціальних інститутів, що забезпечують безпеку в суспільстві. Змінюючи соціальну структуру, вони сприймаються і усвідомлюються людьми тільки через знання. Ризики поширюються в усіх сферах життєдіяльності (економічній, політичній, соціальній), а отже, їх вироблення передбачає фазу розповсюдження і фазу споживання ризику. Споживання ризику зумовлює акумуляцію та зростання до його накопичення та росту, відповідно, концентрація ризику спричиняє виникнення зворотного зв'язку, і споживання ризику стає одночасно його початком та виробництвом. Автор зазначає, що вагомими соціальними особливостями ризику є: ризик завжди створюється у соціальній системі; обсяг ризику є функцією якості соціальних відносин та процесів; ступінь ризику залежить від експертів та експертного знання. Соціальні ризики характеризуються невимірюваністю, неконтрольованістю та латентністю, ступінь їх розповсюдження у значній мірі залежить від рівня розвитку суспільства [1].

Британський соціолог Е. Гідденс, розглядаючи ризик на рівні соціальних систем, відмітив, що поява та поширення ризику є результатом модернізації, інституціоналізації, процесів глобалізації і наслідків ненавмисної побічної дії деяких факторів. Він стверджує, що соціальна дія, що завжди ризикогенна, виникає в результаті прийняття рішення, заснованого на довірі до соціальної системи. Присутність довіри є обов'язковою умовою попередження чи

мінімізації ризику, а її відсутність може призвести до деструктивних наслідків для соціальної системи [1].

Представник німецької школи соціології Н. Луман, наголошував на тому, що ризик є основною рисою соціальної дійсності, предметно розглядаючи особливості ризиків в різних сферах суспільства, включаючи політичну, економічну та технічну. Автор розглядав ризик у системі координат соціальної диференціації.

На відміну від поглядів У. Бека, Н. Луман розрізняє поняття ризик та небезпека та приділяє увагу проблемі попередження ризику [1].

В рамках теоретичного поля вивчення сучасних соціальних ризиків в країнах Європи [1], поняття «соціальні ризики» трактується як «ризики, з якими люди зустрічаються протягом життя в результаті економічних і соціальних змін, пов'язаних із переходом до постіндустріального суспільства» [1].

У вузькому розумінні поняття «соціальний ризик» використовується у розрізі набуття людиною права на соціальний захист, тобто як ймовірність настання певних об'єктивних соціально-економічних обставин, внаслідок яких людина потребуватиме допомоги з боку держави [1].

Однією з тривожних тенденцій сучасності є зростаюча кількість природних, техногенних та екологічних природних катастроф, а також масштаби шкоди, яку вони завдають. Наприклад, у 1995 році лише прямий збиток від стихійних лих у світі досяг 180 мільярдів доларів. Такий напрям динаміки природних та антропогенних процесів, що підсилює есхатологічні очікування в суспільстві, зазначив у 30-х роках нашого століття Тейяр де Шарден. Він констатував, що в міру розвитку та набуття складності цивілізації кількість внутрішніх загроз людству збільшується [2].

У той же час не можна не відзначити інших людей, це постало перед тим, як підняти всеросійську загрозу глобальної екологічної кризи та розміщення, в сучасній перспективі ноосфери. Найважливіші та різноманітні тенденції існують у ролі організаційних процесів у житті. Це вважається, але в кінцевому рахунку, як стрімко розвивається з 80-х років теорії рівноваги (відповідно). У

цьому науковому напрямку кожен з них є помірно небезпечним, що допускає можливість пошкодження та його ступінь тяжкості. Під серйозною властивістю властивостей є і процес затримує пошкодження самого (або) оточеного [3].

Ризик, як імовірнісна величина, дозволяє порівнювати наслідки різних явищ і процесів як у межах певної групи явищ, так і між групами явищ різного генезу (техногенного, природного, біологічного та соціального). В даний час розробка концепції ризику відбувається за трьома основними напрямками: розробка методів оцінки ймовірності несприятливих подій, оцінка їх наслідків та визначення прийняттого ризику (нормування ризику). Нормування полягає у встановленні прийняттого рівня безпеки, який часто визначається значенням загального індивідуального ризику смерті внаслідок різних небезпек (техногенних, природних, біологічних та соціальних) [2].

Ризик - частота небезпек. Найбільш поширене визначення полягає в тому, що ризик - це кількісна оцінка безпеки [2].

Ризик - це міра розбіжності між різними можливими результатами прийняття певних стратегій [3].

Ризик - ймовірність несподіваного впливу на економічний процес певних факторів, під впливом яких може відбутися відхилення результату від запланованої величини [3].

Існують наступні групи причин невизначеності та ризику, викликаного нею:

- 1) Неповнота, неточність та неузгодженість інформації - ці фактори можуть бути викликані технічними перешкодами на шляху отримання інформації та її обробкою, а також суто економічними причинами.

- 2) Нерівний ступінь інформування учасників ринкових відносин.

- 3) Непередбачуваність багатьох процесів та явищ, що впливають на економіку (науково-технічний прогрес (НТП), стихійні лиха, поведінка споживачів та продавців).

- 4) Багато критеріїв та конфліктність в оцінці рішень [2].

Всі фактори, що визначають ступінь ризику, є об'єктивними (зовнішніми) та суб'єктивними (внутрішніми). До об'єктивних факторів належать ті фактори, які не залежать від підприємства: фактори прямого впливу та фактори побічного впливу [3].

Фактори прямого впливу:

- положення та закони, що регулюють господарську та господарську діяльність;
- бюджетна, фінансова та кредитно-податкова системи;
- дії органів влади; дії економічних контрагентів (постачальників, споживачів, торгових та збутових агентів);
- конкуренція; дії злочину [2].

Фактори побічної дії: політична, економічна, демографічна, соціальна, екологічна системи та їх зміни; стихійні лиха; міжнародні економічні відносини та торгівлю; науково-технічний прогрес та інші фактори [2].

До суб'єктивних факторів належать: стратегія розвитку; маркетинг; виробничі потужності; технологія; персонал та мотивація їх діяльності; якість виробництва; місцезнаходження підприємства та багато інших [4].

Зовнішні та внутрішні фактори тісно пов'язані і їх слід розглядати в логічному взаємозв'язку. Загальновизнаної класифікації ризиків не існує.

Класифікація проводиться на основі прийнятої сьогодні:

- 1) за сферою проявлення ризику бувають: економічні; політичні; екологічні; соціальні; технологічні.
- 2) за видами діяльності виділяють: ресурсний; виробничий; фінансовий; інноваційний; інвестиційний та ін.
- 3) за масштабом впливу: країнний – ризик в межах країни; регіональний; галузевий; ризик окремих суб'єктів господарювання.
- 4) за джерелом виникнення: систематичний (ринковий) – наявний всім суб'єктам ринку, виникає в результаті ринкових відносин; несистематичний.
- 5) відносно до самого ринку: ризик активної діяльності; ризик пасивної діяльності.

6) по відношенню джерел ризику до підприємства: внутрішній; зовнішній.

7) за природою ризику: господарський; ризик, пов'язаний з природою людини; ризик в результаті виникнення, дії природних факторів;

8) за ступеню обґрунтованості рішень, дій: виправданий ризик; невиправданий ризик [4].

Допустимий ризик - це рівень ризику в межах його середнього рівня, тобто середній по відношенню до інших видів діяльності та для інших суб'єктів. За допомогою класифікації сортуйте ризики, найбільш небезпечні для діяльності підприємства. Вибираючи ризик, слід дотримуватися наступної нерівності:

$$R_d < R \text{ або } R_d = R, \quad (1)$$

де R_d – допустимий рівень ризику;

R – наступний рівень ризику.

Під критичним ризиком розуміють ризик, рівень якого вище середнього, але в межах гранично допустимих значень ризику R_{\max} , який прийнятий у цій економічній системі для визначення діяльності [4]:

$$R_d < R_{\text{крит}} < R_{\max}$$

Катастрофічний ризик $R_{\text{кат}}$, який перевищує максимальну межу ризику R_{\max} для даної економічної системи [4]:

$$R_{\text{кат}} > R_{\max}$$

Проаналізувавши ці дві концепції, можна зробити висновок, що ризик – це неможливість точно передбачити оптимальний вектор розвитку складної системи. Також ризик має не тільки негативні наслідки, але й позитивні можливості.

Отже, загальне розуміння понять ризику та його теоретичної концепції є ключовим етапом для розроблення та реалізації ефективних стратегій управління соціальними ризиками, що стають дедалі більш актуальними в сучасному світі.

Соціальні ризики є важливою складовою загальної теорії ризиків та визначаються як небезпека або можливі загрози, що виникають у суспільстві або для індивідів внаслідок певних соціальних процесів, станів або явищ. Сутність соціальних ризиків полягає у їхньому потенційному впливі на соціальну стабільність, благополуччя та розвиток суспільства в цілому.

Сам по собі ризик включає в себе різноманітні аспекти, серед яких можна виділити такі ключові елементи:

1. ризики, які виникають внаслідок небезпек, що походять з економічної нестабільності, фінансових криз, безробіття, зростання соціальних нерівностей та інших економічних факторів.

2. ризики, які виникають через політичні конфлікти, нестабільність влади, корупцію, терористичні загрози та інші фактори, які можуть порушити соціальний порядок та мир у суспільстві.

3. ризики, які включають в собі загрози, що походять зі змін в соціальних цінностях, культурних практик, демографічних тенденцій, а також змінах в масовій свідомості.

4. ризики, що несуть загрози для здоров'я та безпеки людей внаслідок забруднення довкілля, кліматичних змін, екологічних катастроф та інших екологічних проблем.

5. ризики, які пов'язані з розвитком технологій, такі як кібератаки, аварії на об'єктах ядерної енергетики, ризики від штучного інтелекту та інші.

Структура соціального представництва включає центральне ядро та периферичну систему. Центральне ядро пов'язане колективною пам'яттю та історією групи, воно стабільне і виконує функцію вироблення соціального представлення. Периферійна система забезпечує інтеграцію індивідуального досвіду кожного члена групи, підтримує її неоднорідність, вона характеризується змінами, суперечностями, пристосованістю до реальності; система дозволяє диференціювати зміст, але захищає центральне ядро від зовнішніх впливів [4].

Ризик, як загроза життю людини, існував завжди, але він став справжньою проблемою на порядку денному лише за наявності плюралістичного суспільства.

Соціальний розрахунок ризиків сьогодні досяг такого рівня зрілості, що суспільство повинно брати участь у саморефлексії, властивій будь-якій раціональній життєвій системі, якщо ця система справді раціональна. Зв'язок між соціальним ризиком та раціональністю та знаннями є безумовним. Об'єктивно ризикові ситуації сприяють три умови: наявність невизначеності, необхідність вибору альтернативи та можливість оцінювати ймовірнісний результат обраних альтернатив. Соціальна складова ризиків, пов'язаних з проблемою «вибору» та «оцінки», а також прийняття рішень, набуває зараз вирішального значення для існування соціальної спільноти, побудованої з багатьох модерністів. Це означає, що концепція соціального ризику повинна базуватися на аналізі тієї сфери, в якій він формується, і, можливо, тут відбуваються несприятливі події. Вони можуть мати як природне, так і соціальне походження [4]. У той же час суть життєвої ситуації людини полягає не в тих ситуаціях, які він здатний змінити, а в постійних основних або пов'язаних з цим обставинах, часто прихованих за завісою повсякденного життя. До них належать смерть, страждання, боротьба за існування, провина та залежність людини від волі випадковості. Від неминучих небезпек і катастроф в житті людина шукає притулку в досягненнях науки і техніки, в підтримці суспільства, сім'ї, віри і духовності. Однак усі ці заходи є лише частковими досягненнями в загальних рамках тотальної ненадійності, вони не усувають постійної загрози існуванню людини [4]. Категорія ризику в контексті соціального розвитку має ряд особливостей, що зумовлені специфікою соціальних процесів.

Соціальні ризики - це вираження позитивної ймовірності перебудови інституційного поля на користь певних соціальних груп, що підтримують ці зміни найбільшими та (або) найактивнішими частинами суспільства [6, с. 277].

Л. Шамілева підкреслює, що соціальний ризик як соціальне явище поєднує в своїй структурі ризику, які проявляються в різних сферах людського життя. Це демографічні ризику; ризику зайнятості (втрата роботи, неповна зайнятість, неадекватна зайнятість); ризику бідності (низький рівень доходів і витрат, низький рівень матеріального забезпечення); ризику втрати здоров'я, працездатності; ризику втрати працездатності та зниження соціальної мобільності; нерегульована міграція робочої сили; соціальна нестабільність; незадовільний екологічний стан та його погіршення тощо [2, с. 171].

Ю. Саєнко [3, с. 14] визначає соціальний ризик як рівень втрати будь-якої соціально значимої складової повсякденного життя, незалежно від характеру джерела (технічного, економічного, екологічного та ін.), його можна виразити у вигляді комплексної кількісно-якісної оцінки.

Не менш поширеним став підхід, відповідно до якого нові соціальні ризику класифікувалися наступним чином [4]:

- загальні істотні ризику (підпадають люди, які нездатні працювати внаслідок хвороби чи настання старості);
- групові специфічні ризику I (підпадають люди з недостатнім рівнем кваліфікації з причини настання структурних змін);
- групові специфічні ризику II (підпадають люди, які мають невизначену віддачу від отримання вищої освіти);
- групові специфічні ризику III (підпадають люди, які можуть втратити доходи внаслідок народження дитини).

Більшість нових соціальних ризиків є унікальними і непостійними, а тому не можуть попереджатися традиційними методами і потребують пошуку нових рішень. Нові соціальні ризику мають тенденцію до взаємного коваріантного впливу, окрім того, вони суттєво залежать від розвитку особистості, її пізнавальних здібностей та здатності взаємодіяти з іншими людьми, тому П. Бурдє об'єднав всі ці фактори в одне поняття - «соціальний капітал» [4].

Наприкінці 80-х років минулого сторіччя було запропоновано відрізнити соціальні ризику на рівні сприйняття та об'єктивні ризику [4]:

- «реальний ризик»
- ймовірність реалізації небажаних наслідків, що існує об'єктивно);
- «ризик на рівні спостереження» - оцінка реального ризику на підставі наукової теорії (виступає предметом імовірнісних експертних досліджень);
- «ризик на рівні сприйняття»;
- оцінка реального ризику, що здійснюється без застосування будь-яких теоретичних моделей (найбільш поширена у психології та соціології).

В основу більшості визначень покладено наступні загальні характеристики соціальних ризиків (рис. 1.1):

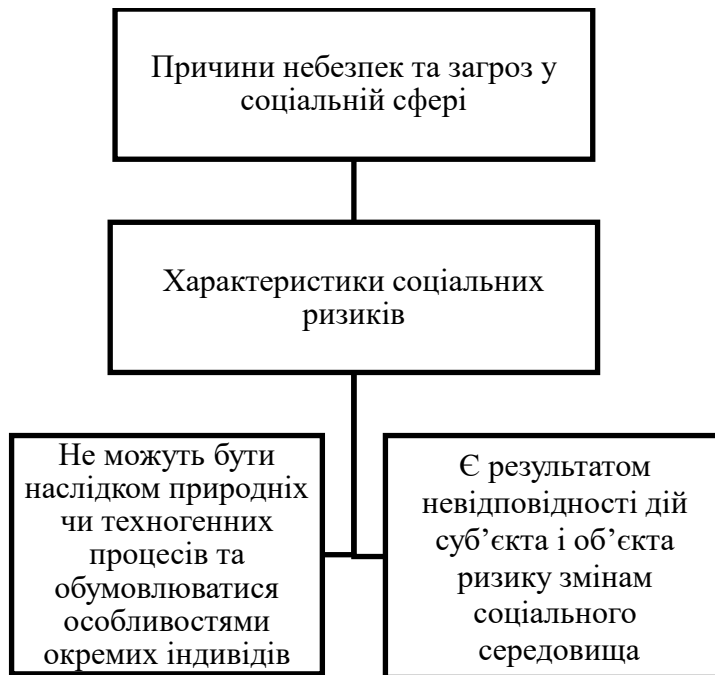

Рисунок 1.1. Загальні підходи в характеристиках соціальних ризиків

Джерело: [6].

Соціальні ризики в Україні мають певні особливості. По-перше, вони пов'язані з історичною спадщиною радянських часів із збереженням низьких стандартів та якості життя, низькою продуктивністю та заробітною платою, низькими культурними стандартами населення, працівників та менеджерів, психологією соціального забезпечення тощо.

По-друге, вони пов'язані зі специфікою функціонування ринкової економіки. Третє - це поява нових соціальних ризиків, які не пов'язані з централізованим управлінням плануванням чи практикою управління ринком. Це невиконання та заборгованість із зарплат, пенсій та стипендій; абсолютне зубожіння населення; корозія соціальних цінностей; тінізація відносин у всіх сферах економіки; корупція тощо [7, с.46].

Таким чином, з вищенаведеного різноманіття наукових підходів до поняття соціального ризику можна зробити висновок, що соціальний ризик хоча і є типом ризику, але має свої видові характеристики, що істотно відрізняють його від загальної видової форми. Соціальний ризик можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні соціальні ризики - це ймовірність негативних проявів у функціонуванні соціальних інститутів, можливе уповільнення соціального відтворення, формування соціальної нестабільності та напруженості. У вузькому розумінні це цілеспрямована поведінка суб'єкта суспільства, яка спостерігається за умови невизначеності результату [4, с. 70].

Розглянемо сутнісні ознаки соціальних ризиків:

- загальність (соціальні ризики приймає на себе кожен індивід і суспільство в цілому);
- неминучість (соціальні ризики ініціюють проблеми, які не можна виключити повністю, вирішити до кінця, а можна лише мінімізувати їх, управляти ними з тим або іншим ступенем результативністю);
- соціальна відповідальність всіх соціальних і професійних груп суспільства (управління соціальними ризиками досягає успіху тільки при ефективному, партнерському, зацікавленій взаємодії всіх учасників процесу);
- потенційна кризогенність (соціальні ризики є потенційними джерелами, каталізаторами криз економічних, політичних, демографічних).

Соціальний ризик, як і будь-яке інше соціальне явище чи процес, має складну систему взаємозв'язків з іншими процесами, а отже, прояв причинно-наслідкового зв'язку має багатofакторний та багатовимірний характер, що

зумовлює необхідність конкретної класифікації соціального ризику. Її мета - чітко визначити місце кожного виду соціальних ризиків, відповідно цілеспрямовану поведінку суб'єкта суспільства, що спостерігається, якщо результат непевний, можливі негативні прояви у функціонуванні соціальних інститутів, можливе уповільнення соціального відтворення.

Розкриваючи природу соціального ризику як категорії права соціального забезпечення у її теоретичному значенні слід зазначити, що вона характеризується складною структурою. Структура природи соціального ризику як категорії права соціального забезпечення складається з дворівневої групи ознак, які дозволяють віднести відповідну життєву обставину, подію, процес до такої правової категорії, що нами досліджується. Відповідно, природа соціального ризику у праві соціального забезпечення розкривається за такими рівнями:

- ознаки, що характеризують первинну природу соціального ризику;
- ознаки, що характеризують вторинну (похідну) правову природу соціального ризику. І лише встановлення ознак обох рівнів в сукупності дозволяє виділити соціальний ризик як категорію права соціального забезпечення [8].

Відповідно, до ознак, що характеризують первинну природу соціального ризику слід віднести:

- 1) походження:
 - економічне (інфляція, зниження рівня життя населення та неможливість забезпечити себе мінімальним рівнем благ);
 - демографічне (народження дітей);
 - фізіологічне (досягнення похилого віку, стан здоров'я, тимчасова втрата працездатності у зв'язку з хворобою, вагітність та пологи тощо);
 - політичне (політичні процеси, які призводять до вимушеної міграції населення та втрати засобів до існування тощо);
 - професійне (нещасний випадок на виробництві) тощо;

2) об'єктивність виникнення – зазначені обставини, події, процеси виникають незалежно від волі особи, яка потрапляє під їхню дію, з відповідною закономірністю або вірогідністю з огляду на закони суспільного чи індивідуально людського розвитку;

3) складний характер впливу – наслідки, які спричиняються зазначеними подіями, обставинами, справляють негативний вплив на рівень матеріального забезпечення людини, обумовлюють втрату засобів до існування, до відтворення, втрату соціального статусу, можливості гарантувати належний рівень життя собі і своїм близьким;

4) непереборність – наведені події та обставини та їхні негативні наслідки об'єктивно не можуть бути подолані особою самотійно за допомогою власних зусиль, попереднє становище, спосіб або мінімально необхідний рівень життя не можуть бути досягнуті без стороннього захисту, допомоги та підтримки [8].

До ознак, які характеризують вторинну (похідну) правову природу соціального ризику у галузі права соціального забезпечення, слід віднести:

1) закріплення їх у нормативно-правовому регулюванні та визнання соціальним ризиком;

2) їх фактичне настання та документальне підтвердження відповідних фактів, обставин чи подій, а також негативних наслідків, які вони спричинили;

3) їх розгляд як різновид юридичних фактів, з якими норми права пов'язують виникнення або зміну правовідносин щодо соціального забезпечення та виникнення у держави, уповноважених органів, підприємств, установ чи організацій, відповідно до компетенції чи правового статусу, які визначені відповідно до законодавства або договору обов'язку надати відповідний вид соціального забезпечення;

4) за вторинними правовими ознаками можна також виділяти страхові або не страхові соціальні ризики, традиційні або нетрадиційні соціальні ризики тощо [7].

В основу другого підходу покладено можливі способи компенсації соціальних ризиків:

- страхові, які передбачають особливий механізм економічно обґрунтованих розмірів страхових внесків і відповідних страхових виплат;
- нестрахові, які покладено в основу організації системи державної соціальної допомоги визначеним категоріям громадян [8].

Сума виплат залежить від ступеня потреби громадянина [8]. Одним із важливих завдань методологічного характеру є визначення взаємозв'язку між категоріями «соціальний ризик» та «ризик бідності». В історичному контексті бідність завжди була одним із атрибутів суспільства, тривалий час не сприймалася як соціальний розлад і, відповідно, не була пов'язана з ризиком. Виходячи з нормативного підходу, головний наслідок актуалізації соціальних ризиків (втрата заробітку, доходу) докорінно відрізняється від інших ризиків, правові наслідки яких підлягають відповідному регулюванню. Так, у сучасних економічних реаліях, коли працівник не володіє засобами виробництва, коли основне протиріччя між роботою та капіталом все ще актуальне, ризик втрати заробітку є первинним ризиком. У разі втрати для людини джерел доходу (доходу) існує матеріальна незахищеність, що є однією із ознак бідності.

Управління ризиками пов'язане як з негативними, так і з позитивними результатами. Метою управління ризиками є визначення можливих змін очікуваних результатів і управління цими змінами для покращення очікувань, зменшення відходів і підвищення точності рішень.

Управління ризиками – це визначення перспектив і можливостей для очікуваної серії подій, тобто пошук найкращого варіанту, а не найменш ризикованого варіанту, оскільки він базується на найбільш ефективному використанні державних ресурсів, найвищому прибутку та прийнятному ризику.

Процес управління соціальним ризиком проходить у кілька етапів, кожен з яких займає певне місце в логічному ланцюжку, складний за своїм змістом, тому потребує відповідальності під час його реалізації рис. 1.2.

Як показано на малюнку нижче, процес управління соціальними ризиками починається з оцінки, включає збір і обробку даних про природу цих ризиків, якісний і кількісний аналіз. Збір і обробка даних характеристики соціального ризику вважається важливою частиною процесу управління, оскільки включає різні процеси отримання, перетворення, трансформації та використання з іншої інформації.

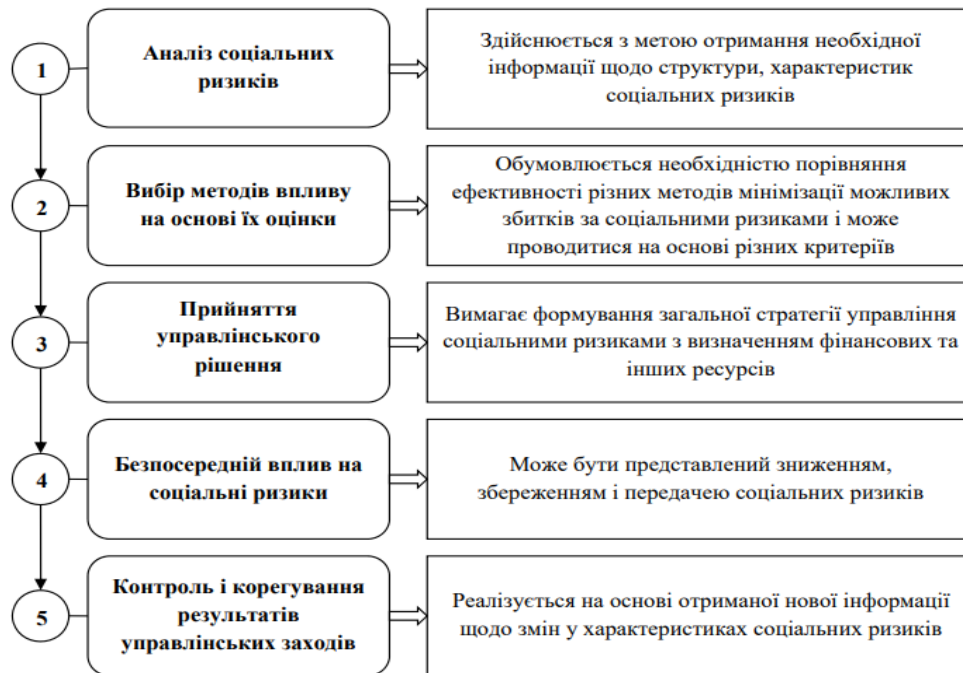

Рисунок 1.2. Етапи управління соціальними ризиками [9].

Соціальні ризики, що охоплюють широкий спектр явищ – від економічної нестабільності до соціальної маргіналізації, потребують комплексного підходу до вивчення. Сучасна методологія дослідження соціальних ризиків базується на використанні інтегративних підходів і новітніх інструментів, які дозволяють ефективно оцінювати ризики, прогнозувати їх наслідки та розробляти стратегії їхнього пом'якшення.

Методологічну схему прийняття рішень щодо ризику можна розділити на два блоки: перший - аналіз ризику, який передбачає виявлення небезпек та кількісну оцінку ризику; друге - управління ризиками, що включає розробку альтернатив, оцінку варіантів, вибірковий вибір, реалізацію та контроль [4, с. 320].

Системний аналіз ризику складається з трьох взаємопов'язаних процедур: оцінка ризику, управління ризиками та звітність про ризики (рис. 1.3):

Рисунок 1.2. Схема аналізу ризику

Джерело: [9].

Так, Е. Лібанова, розглядаючи проблеми сталого розвитку, робить висновок, що в даний час можна визначити ризик як кількісний показник небезпеки, тобто ймовірність несприятливої події, і як максимальний збиток, що супроводжує цю подію. Крім того, ризик визначається як можливий захід виникнення техногенних та природних явищ, що супроводжується утворенням та впливом шкідливих факторів, а також соціальної, екологічної, економічної чи іншої шкоди [10, с. 103].

На основі результатів емпіричних досліджень були визначені показники, що впливають на оцінку ризику: толерантність до ризику, характер ризику, усвідомлення природи ризиків та специфіки їх впливу на суспільство [4].

М. Лоцинін, С. Мартинюк, Ю. Плотинський, Ю. Саєнко, В. Трубінін погоджуються із визначенням соціального ризику, запропонованого Міжнародною організацією праці, згідно з яким соціальний

ризик - це втрата доходу, що спричиняє потребу в матеріальній підтримці для задоволення мінімальних потреб незалежно від їх індивідуальних можливостей" [9, с. 10]. Виходячи із загального розуміння поняття "ризик" як ймовірності настання певної події, ряд авторів визначають поняття соціального ризику як вірогідність випадкові, незалежні від людської волі події, які порушують її нормальне фізіологічне та соціально-економічне життя [4; 11; 12].

Аналогічний контекст висловлює В.Д. Ройк, який розглядає соціальні ризики як фактори порушення нормального соціального статусу людей з обмеженими можливостями, втрати працездатності або відсутності попиту на роботу (безробіття), що супроводжується виникненням матеріальної незахищеності зайнятого населення через втрату заробітку, додаткові витрати пов'язане з лікуванням, а для сімей - втратою джерела доходу у разі втрати годувальника [4]. Однак В.Д. Ройк визначає соціальні ризики як ймовірність матеріальної незахищеності працівників через втрату працездатності через професійні та загальні захворювання, нещасні випадки або відсутність попиту на працю (трудові ресурси) [4]. Соціальні ризики також можуть бути представлені ступенем очікуваного наслідку певного явища, виникнення якого пов'язане з ймовірністю втрати чи обмеження економічної незалежності та соціального добробуту [5]. С. А. Шимків розглядає соціальний ризик як соціальне явище, яке призводить до загрози життю та здоров'ю соціальних суб'єктів у будь-якій сфері життя - економічній, політичній, трудовій, соціальній. Такі ризики виникають із соціальних причин, а захистити від них індивідуально у переважній більшості випадків неможливо, оскільки вони зумовлені складним набором об'єктивних соціально-економічних умов і майже не залежать від волі особистості [12, с. 94].

І.С. Ярошенко звертає увагу на правовий аспект соціальних ризиків. На його думку, соціальний ризик - це юридично визначена ймовірність матеріальної незахищеності внаслідок втрати заробітку або трудових доходів з об'єктивних, соціально значущих причин, а також

необхідності додаткових витрат. У цьому випадку ситуація соціального ризику може виникнути через втрату працездатності (внаслідок хвороби, нещасного випадку, народження та догляду за дитиною, старості тощо); відсутність попиту на робочу силу (безробіття) [13].

Підсумовуючи, можна сказати, що соціальний ризик — це ймовірність виникнення несприятливих подій або ситуацій, які можуть негативно вплинути на соціальне благополуччя індивіда або групи осіб. Це явище відображає фактори, які створюють загрози для нормального функціонування суспільства і може призвести до зниження рівня життя, соціальної нерівності чи інших негативних наслідків для окремих людей чи соціальних груп. Соціальні ризики мають значний вплив на економічну стабільність і соціальну безпеку країни. Вони вимагають розробки державних політик та механізмів для їх мінімізації або усунення

Таким чином, розуміння сутності та змісту соціальних ризиків є ключовим для розроблення ефективних стратегій їхнього управління та мінімізації впливу на суспільство та індивідів. Дослідження теоретичних основ соціальних ризиків вказує на необхідність вдосконалення методологічних основ аналізу соціальних ризиків, оновлення та розробки нових управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію наслідків їх реалізації.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1 Систематизація ключових соціальних ризиків: природа, динаміка та вплив зовнішніх і внутрішніх факторів

Соціальні ризики є комплексним явищем, яке відображає вплив різноманітних факторів на стабільність та благополуччя суспільства. Їхня природа, динаміка та взаємозв'язок із зовнішніми та внутрішніми чинниками є важливими аспектами для дослідження та ефективного управління.

Дослідивши декілька нормативно-правових документів, статей соціально-правового характеру, а також наукових праць різних науковців та дослідників, виділено найпоширеніші категорії на які поділяються соціальні ризики, залежачи від їх походження, можна розглянути на рисунку 2.1.

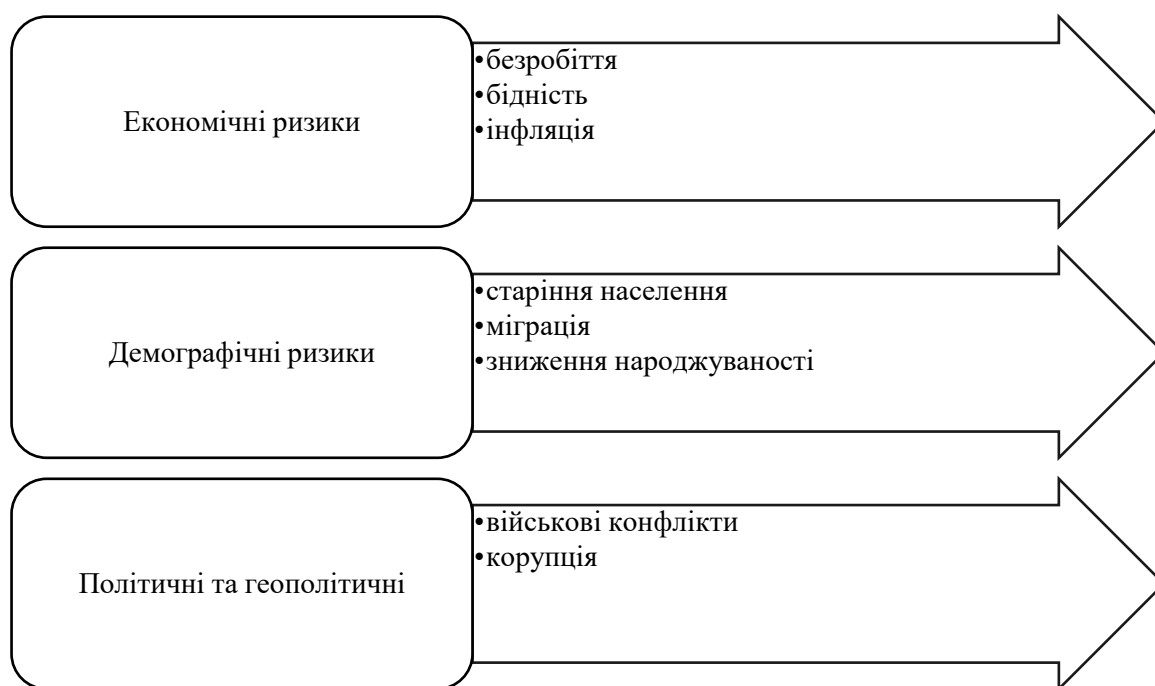

Рис. 2.1. Ключові типи соціальних ризиків

Соціальні ризики мають динамічний характер, їхній розвиток залежить від змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Соціальні ризики в Україні взаємопов'язані між собою, і їхній ефект часто має синергетичний характер. Наприклад, економічні кризи можуть призводити до зростання безробіття, що, в свою чергу, веде до соціальної напруги та зростання рівня злочинності. У свою чергу, соціальна нестабільність може підвищити політичні ризики та погіршити економічну ситуацію.

Соціальні ризики можна визначити як потенційні загрози для суспільного благополуччя, які виникають у процесі соціально-економічних змін. Вони мають різноманітні форми та можуть проявлятися в таких категоріях, як бідність, безробіття, нерівність, погіршення здоров'я, насильство, соціальна ізоляція, конфлікти тощо. Кожен з цих ризиків впливає на окремі індивідууми або соціальні групи, знижуючи рівень їхнього благополуччя, і здатний ставати каталізатором більш масштабних суспільних проблем.

Один з основних аспектів природи соціальних ризиків полягає в їхній невизначеності та несподіваності. Часом ці ризики виникають не через безпосереднє людське рішення, а через природні катастрофи, економічні потрясіння чи політичні зміни, які непередбачувані і на які важко вплинути. Проте, соціальні ризики можуть також бути результатом соціальної та економічної несправедливості, відсутності рівних можливостей для всіх громадян, нерівного доступу до ресурсів та послуг.

Динаміка соціальних ризиків в Україні зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Внутрішні фактори включають економічні та політичні процеси, соціальну політику уряду, а також культурні та соціальні трансформації. В Україні економічна ситуація характеризується постійними кризами, що можуть посилювати соціальні проблеми. Нестабільність політичної ситуації, зокрема війна на сході країни, також створює додаткові ризики для соціального розвитку. Водночас внутрішні зміни в соціальній сфері, такі як реформування медичної та освітньої системи, можуть мати як

позитивний, так і негативний ефект на рівень соціальних ризиків. Зовнішні фактори, як глобалізація, зміни на міжнародному ринку праці, а також геополітична ситуація, також суттєво впливають на розвиток соціальних ризиків в Україні.

Вплив зовнішніх факторів на соціальні ризики є значним. Глобальні економічні зміни, які відображаються у міжнародній торгівлі та фінансових потоках, можуть безпосередньо вплинути на рівень бідності, безробіття та соціальної нерівності. Війна на сході України, економічна блокада та санкції створюють додаткові політичні та економічні ризики, що підвищують рівень соціальної напруги в країні. Зміни клімату та природні катастрофи також мають негативний вплив на соціальну ситуацію, особливо в умовах, коли країна ще не має достатньо ефективною системи адаптації до нових екологічних реалій.

Соціальні ризики не є сталими і постійними; вони змінюються з часом і під впливом різних факторів. Наприклад, швидкі зміни в економічному середовищі, такі як рецесії, фінансові кризи чи зміни на ринку праці, можуть спричинити нові соціальні ризики. Одним з головних викликів є те, що ці зміни можуть відбуватися непередбачувано, що ускладнює процес управління соціальними ризиками.

Крім того, соціальні ризики мають тенденцію до накопичення, оскільки часто один ризик створює передумови для появи інших. Наприклад, бідність може спричинити безробіття, яке, в свою чергу, збільшує соціальну ізоляцію та збіднює умови життя. Соціальні ризики також можуть переростати у великі соціальні проблеми, такі як злочинність чи політична нестабільність.

Як змінювався рівень бідності в Україні з 2018 по 2023рр., можна розглянути на рис.2.2.

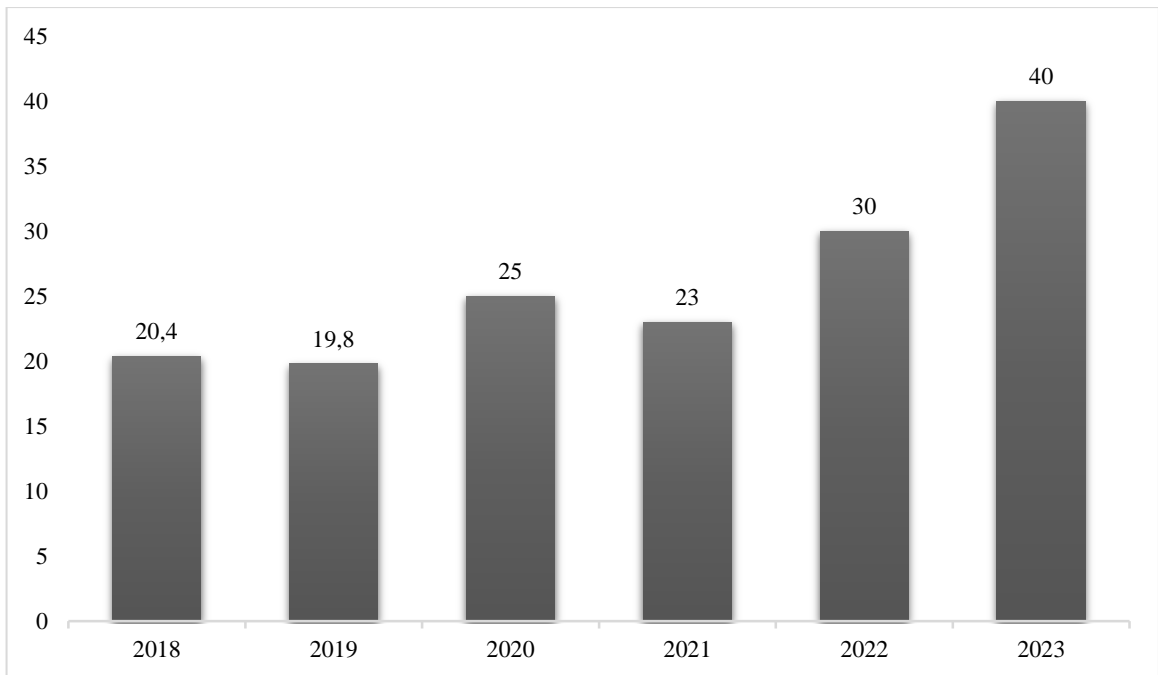

Рисунок 2.2 Рівень бідності в Україні 2018-2023рр. (у %)

Джерело: складено автором за даними [14].

Бідність є одним із основних соціальних ризиків, що підриває соціальну згуртованість, погіршує доступ до основних соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та житло, і може призвести до соціальної напруги.

Як показують статистичні дані, рівень бідності в Україні протягом останніх кількох років був значно високим, що зумовлювалося як внутрішніми економічними факторами, так і зовнішніми шоками, зокрема пандемією COVID-19 та війною, що розпочалася в 2022 році. Зокрема, війна спричинила не лише економічні втрати, але й гуманітарну кризу, що поглибило соціальні ризики, збільшило кількість бідних і сприяло зростанню соціальної нерівності. Це знову підкреслює важливість аналізу соціальних ризиків у контексті соціально-економічного розвитку, адже високий рівень бідності стає не лише наслідком економічних проблем, а й фактором, що збільшує вразливість країни до соціальних потрясінь.

Загальна динаміка бідності в Україні впродовж 2018–2023 років ілюструє важливість систематизації ключових соціальних ризиків і врахування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Рівень бідності не лише визначає якість життя населення, але й може бути індикатором інших соціальних проблем, таких як безробіття, соціальна ізоляція, погіршення здоров'я та освіти.

Соціальне забезпечення є сукупністю державних або приватних заходів і програм, спрямованих на надання підтримки особам, які потрапили в ситуації, коли вони не здатні забезпечити себе матеріально або потребують спеціальної допомоги. Соціальне забезпечення є важливим інструментом для зменшення негативних наслідків соціальних ризиків. Кожен вид соціального забезпечення націлений на пом'якшення або запобігання конкретним соціальним ризикам.

Управління соціальними ризиками в Україні є складним завданням, оскільки країна стикається з численними викликами, включаючи економічні труднощі, соціальні нерівності, корупцію та конфлікти. Державна політика у сфері управління соціальними ризиками спрямована на забезпечення соціального захисту та підтримки населення, проте існують певні проблеми та виклики, які перешкоджають її ефективному впровадженню.

Важливим інструментом сприяння соціальному добробуту та покращенню якості життя громадян є державні програми для зниження соціальних ризиків. Аналіз впливу цих програм на різні сфери життя українського населення допоможе зрозуміти, наскільки вони ефективні та де потрібно вжити заходів для покращення ситуації.

Однією з головних умов успішного та ефективного управління є збалансування потреби у фінансових ресурсах з наявними доходами.

За різними ознаками джерела фінансування соціального забезпечення класифікують наступним чином [15]:

- 1) за рівнем управління (загальнодержавні та місцеві);
- 2) за формою фінансування (бюджетні та позабюджетні);
- 3) за періодом функціонування (постійні та тимчасові);
- 4) за формою власності (державні та недержавні).

Динаміка видатків зведеного бюджету на соціальне забезпечення та соціальний захист населення за останні роки проілюстрована у додатку А.

У 2022 р. на ці потреби було виділено 514,1 млрд грн бюджетних коштів, що на 58,91 млрд грн більше за показник попереднього року. Якщо оцінити ефективність цих видатків, тобто рівень виконання запланованих показників, то

ми можемо побачити, що впродовж окресленого періоду відбувалось щорічне недофінансування програм соціального захисту та соціального забезпечення, яке не було сильно критичним.

Як ми бачимо з даних таблиці, в Україні найбільшим за обсягом видатків напрямом бюджетного фінансування соціального забезпечення та соціального захисту населення все ще є соціальний захист пенсіонерів. На ці потреби у 2023 р. було виділено 286,0 млрд грн. Однак, в порівнянні з 2020 р. видатки за цим напрямком зросли на 1,3. Ці кошти спрямовуються на виконання бюджетної програми щодо соціального забезпечення пенсіонерів, тобто виплат пенсій, надбавок та підвищень до основного розміру пенсій, які призначені за особливими умовами. В таблиці 2.1 проілюстровано видатки зведеного бюджету України на виконання окремих бюджетних програм у сфері соціального забезпечення населення у 2019–2021 рр., млрд грн.

Таблиця 2.1

Видатки зведеного бюджету України на
виконання окремих бюджетних програм у сфері соціального забезпечення
населення у 2019–2021 рр., млрд грн.

Показник	2019		2020		2021	
	план	факт	план	факт	план	факт
Обсяг видатків бюджетів на соціальний захист населення, в т. ч.:	333,9 0	321,7 9	355,9 4	346,7 2	370,27	367,35
Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг	-	-	58,99	58,82	62,05	61,01
Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	2,34	2,33	2,17	2,14	2,57	2,37
Виплата пільг і житлових субсидій громадянам у грошовій формі	25,29	23,27	36,41	36,36	47,26	47,21
Надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання	3,01	2,99	3,02	3,01	3,05	3,04
Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій,	182,2 7	182,2 7	202,2 8	202,2 8	201,16	201,16

призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду						
Інші бюджетні програми	120,9 9	110,9 3	53,07	44,11	54,18	52,56

Джерело: [16].

Аналізуючи дані таблиці 2.1, можна оцінити ефективність бюджетного фінансування соціального забезпечення пенсіонерів через показники пенсійного забезпечення в Україні і зробити висновок, що незважаючи на стійке зростання видатків на фінансове забезпечення пенсіонерів, вітчизняна пенсійна система неспроможна належним чином виконувати свої зобов'язання щодо забезпечення матеріального добробуту непрацездатних.

Реалії в Україні такі, що мінімальна пенсія майже вдвічі нижча за реальний розмір прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб.

Природа соціальних ризиків в значній мірі зумовлена економічними факторами, серед яких найважливішими є рівень безробіття, розрив у доходах між різними соціальними групами, низька заробітна плата та нестабільність на ринку праці. Мінімальна заробітна плата є основним механізмом, який намагається забезпечити мінімальний рівень доходів для працівників, захищаючи їх від економічних труднощів і зменшуючи ризики бідності.

Відсутність достатнього доходу, зокрема через низьку мінімальну заробітну плату, є одним з основних чинників, що створюють ризики для соціального благополуччя. Коли мінімальна заробітна плата є надто низькою, це призводить до того, що багато працівників не можуть забезпечити себе та свої сім'ї основними потребами, такими як їжа, житло та медичне обслуговування, що підвищує рівень бідності і соціальної напруги. Динаміка соціальних ризиків є тісно пов'язаною з економічними процесами, зокрема з рівнем мінімальної заробітної плати. Змінюючи рівень цієї плати, держава намагається адаптуватися до економічних реалій та забезпечити відповідний рівень соціального захисту для найменш захищених верств населення. В умовах економічних криз, інфляції та інших економічних потрясінь, коли ціни на

основні продукти та послуги зростають, мінімальна заробітна плата повинна бути переглянута таким чином, щоб зберегти покупну спроможність населення.

Низька мінімальна заробітна плата може стати катализатором ряду соціальних ризиків, таких як збільшення безробіття, нерівності та соціальної напруги. В умовах економічної нестабільності або високої інфляції, якщо рівень мінімальної заробітної плати не збільшується пропорційно до зростання вартості життя, це може призвести до значного зниження рівня життя та підвищення бідності серед найбільш вразливих верств населення. Як змінювалася мінімальна заробітна плата в Україні за останні 10 років зображено на рис. 2.3.

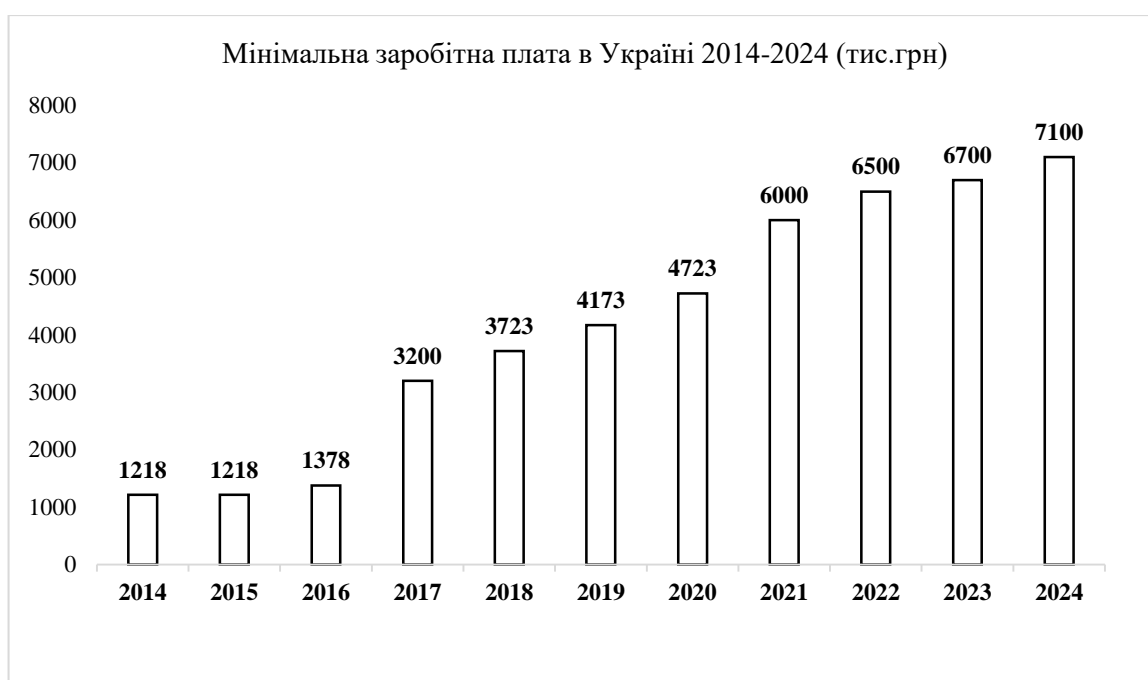

Рисунок 2.3. Мінімальна заробітна плата в Україні 2014-2024 (на 01 січня поточного року), тис. грн. [17].

Аналізуючи дані рис.2.3, можна оцінити рівень зростання мінімальної заробітної плати в Україні. З 2014 по 2024 рік, заробітна плата збільшилася майже в 6 разів, тобто можна виявити значний ріст її рівня. Зростання мінімальної зарплати спостерігалось з року в рік, хоча темпи змін варіювалися. Це є результатом законодавчих ініціатив, включаючи підвищення мінімальної

зарплати законодавчими актами, а також урахування інфляційних процесів та економічного зростання.

Мінімальна заробітна плата є одним із основних інструментів, через які держава намагається зменшити деякі соціальні ризики, зокрема, знизити рівень бідності та забезпечити мінімальний рівень життя для працюючих громадян.

Мінімальна заробітна плата — важливий інструмент для зменшення соціальних ризиків, таких як бідність та безробіття. Вона забезпечує базовий рівень доходу для найменш захищених категорій населення, що сприяє соціальній стабільності. Проте важливо, щоб її рівень відповідав реаліям ринку праці та економічним умовам країни, щоб ефективно боротися з соціальними ризиками та не створювати нових проблем, таких як безробіття або неофіційна зайнятість.

Очевидно, що встановлений розмір мінімальної заробітної плати на 2024 рік – 7100 грн., нині не задовольняє потреби працездатних осіб, через що заробітна плата втрачає свою мотиваційну функцію щодо забезпечення відтворення робочої сили і стимулу до високоефективної праці.

Для об'єктивної оцінки слід розрізняти сутність номінальної і реальної заробітної плати. Номінальна заробітна плата є сумою коштів, яку отримує найманий працівник від роботодавця як винагороду за свою працю. Вона не дає точного уявлення про дохід на фактор праці, оскільки в залежності від часу за один і той самий розмір грошових коштів можна придбати різну кількість життєвих благ. У свою чергу, при формуванні реальної заробітної плати враховують розмір номінальної заробітної плати, рівень цін на споживчі товари та послуги, розмір податків та зборів, що сплачуються. Тому де-факто добробут населення визначають ще такі показники як реальна заробітна плата та рівень цін [18].

У довоєнний період близько половини українців працювали у реальному секторі економіки, решта – пенсіонери, працівники державної сфери, освіти та охорони здоров'я, тобто значна частина населення України не брала участі у створенні суспільного продукту. Ця структура порушилася у воєнний час,

оскільки більшість працездатного населення боронить територію нашої країни і серед отримувачів соціальних послуг - непрацездатні особи.

Періодичні соціологічні дослідження засвідчують, що незважаючи на постійне номінальне зростання доходів населення, від 60 до 80% населення країни ідентифікують себе як бідні [19, с. 5].

Рівень бідності та соціальні ризики є тісно пов'язаними поняттями, які відображають економічні та соціальні труднощі, з якими стикаються окремі люди та широкі соціальні групи в суспільстві. Високий рівень бідності значно збільшує ймовірність виникнення соціальних ризиків, таких як безробіття, погіршення здоров'я, соціальна ізоляція, насильство, кримінальність, порушення прав людини тощо.

Як змінювався рівень бідності в Україні протягом 2006-2022рр., зображено на рис.2.4.

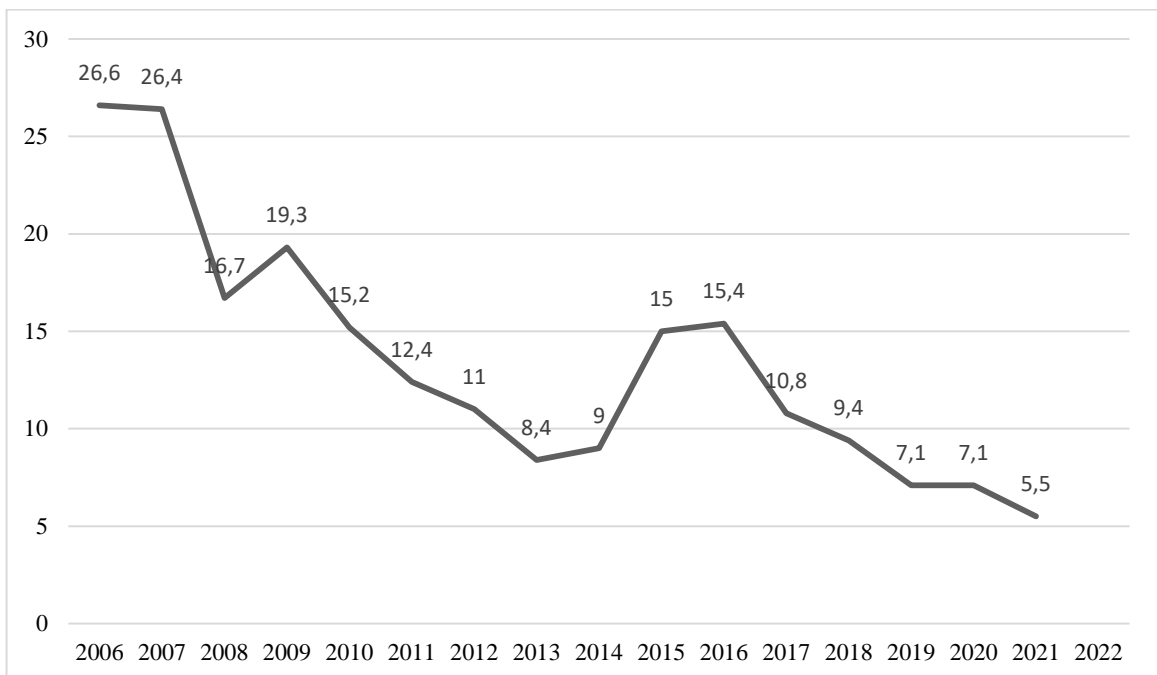

Рисунок 2.4. Рівень бідності в Україні 2006-2022рр., %.

Джерело: складено автором за даними[20].

Аналізуючи дані зображені на рис.2.4, можна зробити висновок, що рівень бідності в Україні змінювався протягом 2006-2022 років, відображаючи економічні труднощі, політичні та соціальні трансформації, а також вплив глобальних і внутрішніх криз. Наприклад, у період з 2006 до 2013 року Україна мала стабільне економічне зростання, яке допомагало знижувати рівень

бідності. За даними Світового банку, рівень бідності в Україні знижувався після економічної кризи 2008 року.

З 2014 року ситуація в Україні змінилася через політичну та економічну кризу, анексію Криму та збройний конфлікт на сході країни, а також введення економічних санкцій і реформ. Внаслідок цих факторів рівень бідності значно зріс.

В 2018-2020 роках, після стабілізації економічної ситуації, Україна почала поступово знижувати рівень бідності, хоча цей процес був дуже повільним через низькі доходи, інфляцію та високі соціальні витрати.

З початком повномасштабної війни в Україні в 2022 році ситуація із бідністю ще більше погіршилася. Війна спричинила величезні економічні втрати, масову міграцію, руйнування інфраструктури та зростання безробіття, що безпосередньо вплинуло на рівень бідності.

Бідність створює умови для розвитку соціальних ризиків. Це означає, що чим вищий рівень бідності в країні чи серед окремих соціальних груп, тим більше людей стають вразливими до різних ризиків.

Високий рівень бідності веде до погіршення соціальних умов життя, збільшення чисельності соціальних груп, що живуть на межі виживання, і, відповідно, до загострення соціальних проблем у країні.

На сьогоднішній день, ситуація залишається дуже складною, і подолання бідності залишається одним з основних завдань для України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Бідність та соціальні ризики взаємопов'язані і мають серйозний вплив на соціальний добробут. Подолання бідності потребує комплексних заходів, спрямованих на зменшення економічної нерівності, створення робочих місць, покращення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг і підтримки громадян, що знаходяться в найбільш уразливих групах. Високий рівень бідності, призводить до того, що велика частина робочої сили не використовує свій потенціал повною мірою. Люди, які живуть за межею

бідності, часто не мають доступу до освіти, здоров'я та інших необхідних умов для ефективної праці, що знижує їх продуктивність.

2.2 Аналіз впливу соціальних ризиків на розвиток суспільства

Оцінка наслідків соціальних ризиків для суспільного розвитку є ключовим етапом аналізу соціальної та економічної стабільності країни. Соціальні ризики можуть мати різноманітні впливи на економічну, політичну та соціокультурну сфери. Їх оцінка дозволяє зрозуміти, як соціальні проблеми можуть вплинути на загальний розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод громадян, а також на функціонування державних інститутів. Розглянемо наслідки соціальних ризиків через призму трьох основних аспектів: економічного, політичного та соціокультурного.

Динаміка середньої заробітної плати та мінімальних соціальних виплат є важливим показником для оцінки економічної стабільності країни, оскільки вона відображає рівень матеріального забезпечення населення, а також здатність держави підтримувати соціальну справедливість через соціальні трансфери.

Для оцінки матеріального забезпечення непрацездатного населення України проаналізуємо ефективність функціонування вітчизняної пенсійної системи. Для цього розглянемо динаміку середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати штатних працівників України, пенсійного забезпечення та їх співвідношення у 2012–2023 роках у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати штатних працівників України, пенсійного забезпечення та їх співвідношення у 2012-2023 роках

Період	Середня номінальна заробітна плата, грн	Середня пенсія, грн	Коефіцієнт заміщення	Мінімальна заробітна плата, грн	Мінімальна пенсія, грн	Коефіцієнт заміщення
2012	3041	1253,3	0,41	1073	822	0,77

2013	3282	1470,7	0,45	1147	894	0,78
2014	3480	1526,1	0,44	1218	949	0,78
2015	4195	1581,5	0,38	1218	949	0,78
2016	5183	1699,5	0,33	1378	1074	0,78
2017	7104	1828,3	0,26	3200	1247	0,39
2018	8865	2479,2	0,28	3723	1373	0,37
2019	10497	2645,7	0,25	4173	1638	0,39
2020	11591	3083	0,27	4723	1769	0,37
2021	14014	3507,5	0,25	6500	1934	0,30
2022	14577	4370	0,30	6500	2093	0,31
2023	18261	4622,59	0,25	6700	2093	0,31

Джерело: [14; 17].

Як показують дані таблиці, з кожним роком номінальна заробітна плата зростає, особливо прискорилося зростання номінальних доходів населення у 2023 році, які становили 18261 грн. Це відбулося, перш за все, через зміни соціальних стандартів: прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, які визначені Законом України «Про Державний бюджет України на відповідний рік». Слід також сказати, що в Україні спостерігається значна різниця в темпах зростання номінальної та реальної заробітної плати. Згідно зі статистичними даними, розрив між реальною заробітною платою та номінальною був найменшим у 2012 та 2013 роках.

Зниження коефіцієнта заміщення пенсії до заробітної плати (з 0,41 у 2012 році до 0,25 у 2023 році) свідчить про зростання соціальної нерівності між працюючими та пенсіонерами. Це є серйозним соціальним ризиком, оскільки така нерівність підвищує рівень незадоволення серед пенсіонерів та їхніх сімей, а також може сприяти зростанню соціальної напруги в суспільстві.

Попри те, що пенсії в Україні зростають, їх рівень залишає значно бажати кращого з точки зору забезпечення гідного життя для пенсіонерів. У 2023 році мінімальна пенсія складала лише 2093 грн, що є недостатнім для покриття основних життєвих потреб. У поєднанні з інфляцією та підвищенням цін на товари та послуги, такий рівень пенсій може призвести до значної соціальної незахищеності старшого покоління, що створює додатковий соціальний ризик. Це також може негативно вплинути на здоров'я населення, оскільки пенсіонери не можуть дозволити собі достатній рівень медичного обслуговування, що підвищує ризик соціальної ізоляції та погіршення якості життя.

Соціокультурний аспект у контексті соціальних ризиків включає в себе широке коло факторів, що впливають на суспільну стабільність, культурні цінності, поведінкові моделі і загальну якість життя населення. Соціальні ризики, зокрема у зв'язку з економічними і політичними змінами, можуть суттєво впливати на соціокультурні процеси в суспільстві. В умовах глобалізації, змін у соціальній структурі та кризових ситуацій соціокультурні виклики стають одними з важливих елементів, що формують соціальну політику держави та впливають на індивідуальне і колективне благополуччя.

В таблиці 2.2. зображено, як змінювалася середня тривалість життя в Україні у період 2018-2022рр.

Таблиця 2.3

Середня тривалість життя в Україні за 2018-2022 роки

Рік	Загальна середня тривалість життя (роки)	Для чоловіків (роки)	Для жінок (роки)
2018	71,5	66,5	76,4
2019	71,7	66,7	76,7
2020	71,0	66,0	76,1
2021	71,4	66,4	76,3
2022	71,0	66,0	76,1

Джерело: складено автором за даними [14].

Згідно з даними табл.2.3 про середню тривалість життя в Україні, ми можемо спостерігати важливі тенденції, що свідчать про вплив соціальних, економічних та політичних факторів на загальний рівень здоров'я населення. Зниження середньої тривалості життя в окремі роки, зокрема у 2020 та 2022 роках, є відображенням впливу глобальних та внутрішніх криз — пандемії COVID-19 та війни в Україні. Ці обставини значно погіршили демографічну ситуацію, збільшивши соціальні ризики, такі як втрата працездатного населення, поширення захворювань та стресові ситуації для великих соціальних груп.

Середня тривалість життя є важливим показником, який відображає загальний рівень здоров'я населення і є результатом поєднання численних соціальних, економічних та культурних факторів. У цьому контексті

соціокультурні аспекти відіграють ключову роль, оскільки вони не лише безпосередньо впливають на поведінку людей, але й формують умови, які визначають рівень здоров'я та доступу до медичних послуг.

Соціальні ризики мають суттєвий вплив на здоров'я населення, що, в свою чергу, впливає на розвиток суспільства.

Доступ до базових медичних послуг може бути недоступним для людей, що живуть у бідності. Це призводить до зростання захворюваності, інвалідності та смертності серед таких верств населення. Тривале погіршення здоров'я у великих групах людей обмежує їх здатність працювати, підвищує витрати на медичне обслуговування та збільшує соціальні навантаження на систему охорони здоров'я.

Погані умови життя, відсутність належного доступу до санітарії та медичних послуг можуть призвести до епідемій та масових захворювань. Це підвищує навантаження на систему охорони здоров'я, потребує великих витрат і знижує продуктивність суспільства.

Система охорони здоров'я та соціальні ризики мають тісний взаємозв'язок, оскільки стан системи охорони здоров'я безпосередньо впливає на рівень соціальних ризиків у суспільстві. Коли система охорони здоров'я не здатна забезпечити належний доступ до медичних послуг для всіх громадян, це призводить до погіршення здоров'я населення, збільшення соціальної нерівності та підвищення рівня соціальних ризиків.

Система охорони здоров'я України знаходиться на небезпечно низькому рівні. Експерти вбачають причину її незадовільного стану в недостатньому фінансуванні галузі, в недосконалому законодавстві, застарілій моделі медичної освіти. Фінансування з державного бюджету щорічно збільшується, але це не впливає на зниження негативних тенденцій у стані здоров'я населення. В країні продовжується свідомо утримуватись неефективна і неієздатна система охорони здоров'я, яка не задовольняє ні хворих, ні медиків [21].

Незважаючи на стійке зростання видатків на охорону здоров'я, спостерігається постійне недофінансування системи охорони здоров'я.

Система охорони здоров'я виконує важливу роль у зменшенні соціальних ризиків, таких як бідність, безробіття, соціальна ізоляція, погіршення психічного здоров'я, злочинність та інші. Якість і доступність медичних послуг можуть значно знизити ці ризики.

Система охорони здоров'я є важливим фактором у визначенні рівня соціальних ризиків у суспільстві. Недосконалість медичної системи може поглиблювати соціальні проблеми, збільшуючи бідність, нерівність, безробіття, насильство та інші соціальні ризики. Для зниження цих ризиків необхідно реформувати охорону здоров'я, забезпечити доступність і якість медичних послуг для всіх верств населення, що стане важливим кроком на шляху до сталого розвитку суспільства.

Зменшення соціальних ризиків в Україні можливе через низку комплексних заходів. Зокрема, важливим є покращення економічної ситуації через стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, підтримку інноваційних секторів економіки та зниження безробіття. Водночас важливо зміцнювати соціальну політику, надаючи підтримку найбільш вразливим категоріям населення, таким як пенсіонери, інваліди та люди, що перебувають в складних життєвих обставинах. Крім того, необхідно зменшити політичну нестабільність, забезпечуючи ефективне управління та підтримку демократичних процесів, що дозволяє знизити політичні ризики. Також важливим є екологічне забезпечення сталого розвитку, яке передбачає як покращення екологічної ситуації в країні, так і активну боротьбу з глобальними екологічними проблемами.

Враховуючи постійні виклики, з якими стикається Україна, необхідно розробити довгострокову стратегію управління соціальними ризиками, що включатиме як внутрішні реформи, так і взаємодію з міжнародними організаціями. Успішна реалізація такої стратегії дозволить знизити рівень соціальних ризиків і забезпечити стабільний розвиток країни на майбутнє.

Соціальні ризики мають значний вплив на розвиток суспільства. Вони не тільки підривають економічне зростання, але й впливають на соціальну

стабільність, здоров'я населення, освіту, а також на соціальні відносини та безпеку в країні. Для ефективного розвитку необхідно активно боротися з цими ризиками.

Отже, систематизація соціальних ризиків дозволяє визначити їхні основні джерела, динаміку та взаємозв'язок із внутрішніми й зовнішніми факторами. Ці знання є основою для розробки ефективних стратегій мінімізації ризиків та їхніх наслідків в Україні. Аналіз ключових факторів допомагає краще зрозуміти природу ризиків, що є критично важливим для підвищення соціальної стійкості суспільства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

3.1 Інституціональні механізми мінімізації соціальних ризиків: роль держави, громадянського суспільства та бізнесу

Соціальні ризики — це ймовірні загрози, що виникають у процесі функціонування соціальних систем і можуть призвести до негативних наслідків для певних груп населення або суспільства загалом. В Україні соціальні ризики мають багато проявів, зокрема економічні, демографічні, екологічні, політичні та культурні. Враховуючи сучасний контекст, зокрема наслідки війни, економічної нестабільності, високого рівня безробіття та зниження рівня життя, питання подолання соціальних ризиків стає надзвичайно важливим.

Мінімізація соціальних ризиків є важливим завданням для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Система управління соціальними ризиками потребує комплексного підходу та включає різні інституційні механізми. Серед основних акторів у цьому процесі можна виділити державу, громадянське суспільство та бізнес, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні та реалізації стратегій подолання соціальних ризиків.

Ефективне управління соціальними ризиками вимагає взаємодії трьох основних інституціональних суб'єктів: держави, громадянського суспільства та бізнесу. Кожен із цих суб'єктів має свої функції та інструменти для мінімізації ризиків, які у комплексі формують стійку соціальну систему.

Держава відіграє ключову роль у зменшенні соціальних ризиків через формування політики, спрямованої на соціальний захист і забезпечення стабільності суспільства.

Однією з головних функцій держави є соціальне забезпечення населення. Це означає, що уряд повинен забезпечити доступ до необхідних соціальних послуг та підтримки для всіх громадян, які цього потребують. Однак, забезпечення соціальної підтримки вимагає значних фінансових витрат з бюджету, що може бути складним завданням для будь-якої держави. Особливо сьогодні, коли в Україні йде повномасштабна війна, кожного дня гинуть люди, зростає кількість людей, які потребують соціального забезпечення від держави.

Держава є основним суб'єктом, що забезпечує правове та організаційне регулювання соціальної політики. Вона повинна розробляти та впроваджувати законодавство, яке регулює питання соціального захисту, охорони здоров'я, трудових відносин та безпеки. Держава може активно впливати на ринок праці, створюючи інструменти для підтримки зайнятості та розвитку підприємництва. Важливою є також підтримка соціальних ініціатив через бюджетне фінансування, як-от програми субсидій, виплат та допомоги постраждалим від війни [22].

Управління соціальними ризиками є невід'ємною частиною державної політики будь-якої країни, включаючи Україну. З урахуванням постійних змін у суспільстві, економіці та політиці, важливо постійно розвивати та вдосконалювати стратегії управління соціальними ризиками.

Вивчення досвіду різних країн щодо здійснення різних заходів соціального захисту, підтримки та допомоги показало, що основними новими інструментами соціальних послуг для вразливих груп можна вважати [23]:

- облаштування центрів соціальної допомоги і підтримки, які дають можливість нужденним заробляти додаткові кошти до їх доходу, відчувати турботу, поширювати власне коло спілкування, підвищувати самооцінку й реалізовувати свої здібності і таланти, що приводить до підвищення ступеня їх соціалізації;

- упровадження особливих ваучерів на соціальну допомогу, компенсацій і додаткових виплат особам, які доглядають за нужденними. Цей захід дає можливість не тільки підвищити якість наданих послуг, а й створити додаткові місця працевлаштування за рахунок соціальної сфери;

- створення додаткових бюджетів цільового використання, призначених для фінансування задоволення соціальних потреб, поповнення яких здійснюється за рахунок бюджетів різних рівнів, а також фізичних і юридичних осіб;

- розробка збалансованої системи соціального страхування, яка передбачає допомогу, фінансовану страховими фондами з тривалого догляду, підтримуваних схемами медичного страхування.

Розвиток сучасних систем моніторингу та аналізу соціальних процесів дозволить розпізнавати потенційні соціальні ризики швидше та точніше. Це дозволить урядові більш ефективно реагувати на виникнення проблем та негативних тенденцій.

Завдяки розвитку соціальних програм, які спрямовані на підтримку вразливих категорій населення, забезпечить їхню соціальну стабільність та зменшить ризик виникнення соціальних конфліктів. Це може включати в себе розширення програм соціального захисту, підвищення мінімальної заробітної плати, поліпшення умов життя тощо.

Слід зазначити, що формування та реалізація державної політики у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій має ґрунтуватися на таких принципах:

- прийнятність – має на увазі визначення та досягнення у державі таких нормативних значень ризиків для населення і територій, які є обґрунтованими з соціально-економічної та технічної точки зору;

- превентивність – передбачає попереднє максимально точне виявлення кількісних значень індикаторів, що характеризують стан або перебіг небезпечного процесу чи створюють погрозу настання та розвитку

надзвичайної ситуації, а також відповідне застосування визначених заходів, орієнтованих на усунення або нейтралізацію наслідків подібної ситуації;

- мінімізація – зниження рівня ризику до значення, яке є компромісним у контексті забезпечення безпеки та розміру витрат, необхідних для її підтримки;

- повнота – визначення ризиків, що являють собою загрозу для населення і територій, з прийняттям до уваги всіх можливих загроз та людського фактору, у вигляді інтегральної величини;

- адресність – управління ризиком повинен здійснювати той суб'єкт, на території якого існує ризик;

- визначення припустимої величини ризику, яка визначається в межах максимального і мінімального його значень з урахуванням доцільності та наявних ресурсів технічного, економічного і матеріального характеру, а також поточних соціально-економічних і політичних умов. При цьому в процесі вибору доцільного значення ризику суб'єкт управління гарантує визначений рівень безпеки населення і страхове відшкодування у випадках настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

- обов'язкове інформування стосовно того, що кожний із суб'єктів управління ризиком повинен систематично інформувати органи державної влади та місцевого самоврядування стосовно існуючих значень;

- вільний інформаційний обмін – врахування думки суспільства стосовно спорудження й експлуатації об'єктів, що є потенційно небезпечними [24; 25].

Громадянське суспільство є важливим посередником між державою та суспільством, а також виступає інструментом соціального контролю й активної участі громадян у вирішенні соціальних проблем. Громадянське суспільство в Україні активно підтримує державні ініціативи, забезпечуючи додаткову допомогу вразливим категоріям населення, здійснюючи моніторинг програм соціальної допомоги та захисту прав людини. Багато неурядових організацій

також беруть участь у розробці та впровадженні політик соціальної справедливості.

Залучення громадськості до процесу управління соціальними ризиками може забезпечити більшу легітимність та ефективність державної політики. Це може бути досягнуто шляхом створення механізмів громадського контролю, проведення громадських обговорень та консультацій при прийнятті стратегічних рішень.

Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, аналіз даних та інші інноваційні методи, може покращити ефективність управління соціальними ризиками. Вони допоможуть швидше виявляти та реагувати на соціальні тенденції та загрози.

Слід зазначити, що нормування рівнів ризику передбачає розробку та затвердження стандартів захисту населення та територій України від виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, а також визначення норм та правил господарської діяльності, які встановлюються на основі прийнятних рівнів ризику. Таким чином, власні нормативні значення мінімального та гранично допустимого рівнів ризику встановлюються для кожного з секторів економіки [24; 25; 26].

Подібне нормування рівнів ризиків дозволить забезпечити такі процеси:

- об'єднання методологічних підходів до оцінки ризиків, які нині відомі та використовуються в Україні й за кордоном, та яким може бути притаманний трансграничний вплив;
- здійснення стандартизації нормативних методів;
- ведення обліку значимості екологічних, соціально-економічних і природно-ресурсних наслідків, які можуть бути спричинені настанням та розвитком природних і техногенних надзвичайних ситуацій;
- здійснення обліку різнохарактерних видів виробничої діяльності, навантаження територій з техногенної точки зору, особливостей природно-кліматичного походження, цінності визначених територій тощо;

- проведення диференціації нормативів ризиків із галузевої та територіальної точки зору;
- прийняття до уваги всіх чинників, що впливають на кількісне значення ризиків, пов'язаних з розміщенням, спорудженням та експлуатацією об'єктів, що є потенційно небезпечними, а також з розробкою нових видів техніки, матеріалів і технологій;
- проведення періодичного коригування нормативів ризиків [23; 25].

Великий бізнес має важливу роль у забезпеченні соціальних гарантій для своїх працівників, а також через корпоративну соціальну відповідальність підтримує розвиток місцевих громад, фінансує благодійні проекти та бере участь у соціальних програмах. Участь бізнесу в програмах соціального розвитку та підтримки вразливих категорій громадян активно обговорюється на різних платформах, таких як форуми та бізнес-конференції.

Бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності, насамперед через створення робочих місць, впровадження інновацій та виконання зобов'язань перед суспільством.

Мінімізація соціальних ризиків є важливим завданням, що вимагає комплексного підходу та взаємодії різних інститутів. Держава, громадянське суспільство та бізнес повинні співпрацювати для створення стабільної та ефективної системи соціального захисту. Через законодавчі ініціативи, соціальні програми, моніторинг, а також корпоративну відповідальність можна знизити соціальні ризики та забезпечити стабільний розвиток країни. Це дозволить досягти не лише економічної стабільності, а й соціальної справедливості, що є основою для сталого розвитку суспільства.

Ефективне управління соціальними ризиками можливе лише за умови співпраці трьох суб'єктів, завдяки, поєднанню ресурсів держави, ініціатив громадянського суспільства та можливостей бізнесу, можливо знизити рівень соціальної напруги та підвищити соціальну стійкість.

Отже, інституціональні механізми мінімізації соціальних ризиків є складовою соціальної стабільності. Держава формує базові гарантії соціального

захисту, громадянське суспільство забезпечує контроль і підтримку вразливих груп, а бізнес сприяє створенню економічних умов для розвитку. Тільки взаємодія цих суб'єктів, дозволить ефективно протидіяти ризикам і створювати передумови для сталого розвитку суспільства України.

Перспективи подолання соціальних ризиків в Україні лежать у напрямку інтеграції інноваційних підходів у соціальну політику, зокрема через цифровізацію соціальних послуг, підтримку сталого розвитку, боротьбу з нерівністю та покращення системи охорони здоров'я. Однак ці досягнення можливі лише за умови тісної співпраці всіх інституцій — держави, громадянського суспільства та бізнесу, зокрема за підтримки міжнародних партнерів. Майбутні перспективи подолання соціальних ризиків в Україні пов'язані із вдосконаленням соціальних політик, інтеграцією новітніх технологій в сферу охорони здоров'я та соціальних послуг, а також з активною участю громадянського суспільства та бізнесу в соціальному розвитку країни.

3.2 Міжнародний досвід застосування засобів соціального забезпечення в управлінні соціальними ризиками

Міжнародний досвід демонструє різні підходи до подолання соціальних ризиків, які базуються на інтеграції державної політики, громадських ініціатив та інноваційних технологій. Соціальне забезпечення є ключовим інструментом управління соціальними ризиками в сучасному світі. Воно спрямоване на підтримку вразливих верств населення та забезпечення стабільності суспільства. Міжнародний досвід свідчить, що ефективна система соціального забезпечення базується на балансі між державними програмами, приватними ініціативами та громадською участю.

За критеріями адресної соціальної допомоги європейські країни можна розділити на чотири групи:

1) країни, де домінують страхові принципи, а розміри виплат та допомоги пов'язані з індивідуальними страховими внесками;

2) країни, де страхові принципи соціального захисту менш виражені, розміри допомоги і виплат більш відповідають індивідуальним потребам, а фінансування здійснюється в основному з податкових фондів;

3) країни, що займають проміжну позицію між першими двома;

4) країни, де система соціального захисту знаходиться на стадії формування.

До першої групи країн відносяться Німеччина, Франція, Бельгія і Люксембург. У цих країнах системи соціального захисту базуються на договірно-страхових принципах. Наймані працівники та дрібні підприємці виплачують певну частину своїх доходів до страхового фонду, що дає їм право скористатися послугами фонду при виникненні необхідності в допомозі в розмірах, пропорційних їх накопиченням у страховому фонді. Одночасно роботодавці від імені своїх найманих робітників також відраховують певні суми в цей страховий фонд. У більшості випадків сума виплат зі страхового фонду залежить від заробітної плати і пов'язана з тією сумою, яка була накопичена за рахунок внесків працівника і роботодавця. Виняток становлять витрати на медичне обслуговування та сімейну допомогу. Основна мета цієї системи – підтримати рівень життя людини в разі її хвороби, інвалідності і втрати роботи. Така система дозволяє перерозподілити доходи людини протягом її фізичного життя. У зазначених країнах страхові відрахування є основним джерелом фінансування соціального захисту. У деяких випадках фонд може бути розширений за рахунок більших або менших відрахувань із загальної витратної статті національного бюджету, за рахунок податкових виплат. Однак у всіх країнах цієї групи держава бере на себе зобов'язання перед громадянами, щоб доходи будь-якого громадянина не опускалися нижче певного гарантованого мінімуму незалежно від того, який дохід він отримував раніше і скільки він вніс до страхового фонду. Цей вид виплат здійснюється з загальнонаціонального бюджету [6, с.107].

Ефективність цієї групи полягає у її гнучкості: поєднання державного регулювання та приватного страхування дозволяє швидко адаптуватися до змінних умов.

До другої групи країн належать Великобританія, Данія та Ірландія, де соціальне забезпечення відрізняється від першої групи тим, що соціальний захист менше пов'язаний із страховими заощадженнями. У цих країнах державний бюджет відіграє важливу роль у фінансуванні соціальної сфери, а соціальні виплати та надбавки розподіляються більш рівномірно. В основі цього розподілу лежить думка про те, що люди, що потребують, є рівними, тому соціальна допомога повинна надаватися виходячи з потреб людини, а не з колишніх доходів. Різниця між пільгами та допомогою полягає головним чином у тому, що соціальні виплати є обов'язковими, кожен громадянин має право вимагати їх за законом, а пільги надаються залежно від ступеня та характеру соціального ризику, тобто не всіх [6, с. 107].

Третя група країн включає Нідерланди та Італію, які представляють змішану систему соціального забезпечення. Їх системи ближче до систем першої групи країн, за умови певних відмінностей. Наприклад, в Італії держава не бере на себе зобов'язання виплачувати гарантований соціальний мінімальний дохід, такі гарантії дають лише деякі місцеві органи влади у певних районах [6, с.108]. У Нідерландах, навпаки, соціальне забезпечення знаходиться на дуже високому рівні і система охоплює кожного жителя країни [6, с. 108].

До четвертої групи країн належать Іспанія, Португалія та Греція, де система соціального захисту перебуває в стадії зародження. У цих країнах немає гарантованого мінімального доходу, а соціальні послуги надаються окремим категоріям громадян [27, с.128].

У всіх європейських країнах соціальний захист є багатофункціональним.

Як правило, він відповідає основним соціальним ризикам, яким може піддаватися будь-який громадянин протягом свого життя. До них належать:

- ризик захворювання;

- ризик втрати працездатності;
- ризик виробничого травматизму та професійних захворювань;
- ризик втрати годувальника;
- ризик материнства;
- сімейні виплати;
- ризик безробіття;
- міграційний ризик;
- ризик втрати житла;
- ризик старості.
- Інші види соціальної допомоги: додаткове утримання будинків, спеціальні витрати на боротьбу з бідністю, витрати на профілактику злочинів серед дітей та підлітків, допомога жертвам бойових дій та стихійних лих тощо.

У багатьох країнах проводяться додаткові заходи по догляду за сім'єю. Так, для сімей з низьким рівнем доходу існують певні податкові пільги, неповні сім'ї отримують допомогу [28].

Подальший огляд зарубіжного досвіду впровадження різних засобів соціального захисту доводить, що насправді більшість інституційних та домашніх послуг безпосередньо фінансуються місцевими органами влади. Крім того, різні країни проводять політику підтримки високого обслуговування, оскільки цей сектор вважається важливим сектором зайнятості на місцевому рівні.

Так, у Болгарії в соціальній сфері реалізуються такі завдання [28, с. 60]:

- підвищення ефективності реабілітації на базі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу;
- підготовка й удосконалення кадрів з медико-соціальної реабілітації;
- активне використання в процесі реабілітації природних фізичних факторів;
- удосконалення медико-соціальної реабілітації на всіх рівнях, тобто національному, регіональному, окружному і сільському.

Наприклад, польська Конституція закладає міцну основу для польської концепції медичної та соціальної реабілітації хворих, інвалідів та

людей похилого віку. У Польщі застосовуються такі принципи організації соціальних служб [29, с.60]:

- загальність, тобто охоплення всіх медичних дисциплін і всіх нужденних;
- комплексність, що передбачає вирішення всіх аспектів даної проблеми; - раннє застосування, розраховане на початок реабілітації разом із класичними методами лікування;

- безперервність, що містить цикл тісно пов'язаних між собою медичних профілактичних і соціальних заходів.

У Скандинавських країнах та Великобританії сьогодні місцеві органи влади мають цільовий бюджет, який фінансує інституційну допомогу та домашню допомогу, а не численні субсидії на спеціальні послуги. Це було запроваджено для застосування більш гнучких підходів до організації послуг та підвищення ступеня реагування на різні недоліки у сфері соціальних послуг [30].

Скандинавські країни, такі як Швеція, Норвегія та Данія, демонструють один із найуспішніших підходів до управління соціальними ризиками через соціальне забезпечення. Основні аспекти цієї моделі, базується на тому, що соціальне забезпечення охоплює всі групи населення незалежно від їхнього доходу, що знижує ризики бідності та соціальної нерівності. Також, у системі передбачені виплати при безробітті, хворобах, інвалідності та старості. Безкоштовна освіта, охорона здоров'я та програми підтримки дітей забезпечують високий рівень соціального добробуту. Держава фінансує програми з перепідготовки кадрів та сприяє працевлаштуванню, що знижує рівень безробіття.

Під час економічної кризи, яку зараз переживають багато європейських країн, коли ресурси обмежені та потреби зростають, більшість країн намагаються проводити політику зменшення допомоги вразливим групам. В Європейському Союзі політика зменшення соціальних виплат в основному торкнулася сімейних виплат та житлових допомог. Австрія та Німеччина прийняли законодавство щодо забезпечення більш широкій

компенсації за тривалу допомогу. Однак прийнятий метод має відмінності і відображає існуючі системи соціального забезпечення та філософські підходи в цих країнах. Надання допомоги залежить від двох критеріїв [28, с. 62]:

- постійна потреба в допомозі внаслідок фізичної, розумової чи психічної недієздатності, захворювань органів почуттів, що можуть продовжуватися протягом як мінімум шести найближчих місяців;

- потреба в допомозі більше ніж п'ятдесят годин на місяць.

Допомога виплачується з фондів страхування по одному із семи тарифів залежно від рівня допомоги в такий спосіб [28, с. 63]:

- більше ніж 50 годин на місяць;
- більше ніж 72 годин на місяць;
- більше ніж 120 годин на місяць;
- більше ніж 180 годин на місяць;
- потреба в незвичайно високому рівні догляду;
- доцільність постійного догляду; практично нерухомий стан чи стан, подібний до цього.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що в більшості високорозвинених країн та країн з трансформаційною економікою пріоритетним питанням є пошук шляхів вдосконалення надання соціальних послуг та соціальної допомоги. Основна мета допомоги – підвищити незалежність людей похилого віку та інвалідів, надавши їм гроші на придбання догляду у власному будинку або оплати допомоги в спеціальних закладах. Нова система значно полегшить тягар місцевих бюджетів на соціальну допомогу.

В умовах економічної кризи, війни, збільшення внутрішньо-переміщених осіб, окупації країни, всі категорії громадян, потребують гарантій соціального захисту. Зростає потреба у ефективному соціальному захисті, спричиненому погіршенням добробуту населення в умовах економічних та соціальних перетворень при переході до ринкового розвитку суспільства, коли значна кількість людей перебуває на межі виживання. Поглиблюється соціальна та майнова стратифікація, що призводить до дисбалансу у задоволенні основних

соціальних потреб населення. Стандарт і якість життя залишаються низькими. За останні роки війна майже вдвічі збільшила кількість пенсіонерів похилого віку, безпритульних та нужденних, що вимагає від держави надання соціальних гарантій та організації ефективної соціальної підтримки цих груп. Важливе місце в системі державного соціального захисту займає соціальна допомога. Це турбота держави про громадян, які потребують підтримки, допомоги через вік, стан здоров'я, особливий статус та бідність.

Таким чином, завданням соціальної допомоги є полегшення матеріального становища людей незалежно від їх зайнятості.

У США соціальне забезпечення має змішану модель, поєднуючи державні та приватні інструменти. Основними формами соціального захисту є система соціального страхування, що охоплює пенсії, допомогу по безробіттю та інвалідності, а також приватні медичні програми. Проте, в порівнянні з європейськими країнами, в США спостерігається більш обмежений доступ до медичних послуг для малозабезпечених верств населення.

Зокрема, програма Medicaid забезпечує медичну допомогу для людей з низьким доходом, але її доступність обмежена федеральними та державними програмами. У 2010 році в США була запроваджена реформа охорони здоров'я «Obamacare», яка дозволила розширити доступ до медичних послуг для мільйонів американців. Проте програма не стала універсальною і досі залишаються значні проблеми з доступністю медичних послуг [31].

Японія є прикладом країни, де велика частина соціальних програм фінансується через обов'язкові внески громадян і підприємств. Японська система медичного страхування є однією з найефективніших у світі: громадяни обов'язково сплачують страхові внески, що забезпечує їхній доступ до медичних послуг на високому рівні. Зокрема, медичне страхування в Японії базується на принципі обов'язкової участі всіх громадян, що дозволяє зберігати баланс між інтересами держави і населення [32].

Пенсійна система Японії складається з кількох рівнів: базовий рівень для всіх громадян, а також додаткові приватні пенсії для осіб з вищими доходами.

Це дозволяє знижувати рівень бідності серед літніх людей та забезпечувати достатній рівень соціальних гарантій [33].

Вивчення досвіду різних країн щодо здійснення різних заходів соціального захисту, підтримки та допомоги показало, що основними новими інструментами соціальних послуг для вразливих груп можна вважати [6, с. 233]:

- облаштування центрів соціальної допомоги і підтримки, які дають можливість нужденним заробляти додаткові кошти до їх доходу, відчувати турботу, поширювати власне коло спілкування, підвищувати самооцінку й реалізовувати свої здібності і таланти, що приводить до підвищення ступеня їх соціалізації;

- упровадження особливих ваучерів на соціальну допомогу, компенсацій і додаткових виплат особам, які доглядають за нужденними. Цей захід дає можливість не тільки підвищити якість наданих послуг, а й створити додаткові місця працевлаштування за рахунок соціальної сфери;

- створення додаткових бюджетів цільового використання, призначених для фінансування задоволення соціальних потреб, поповнення яких здійснюється за рахунок бюджетів різних рівнів, а також фізичних і юридичних осіб;

- розробка збалансованої системи соціального страхування, яка передбачає допомогу, фінансовану страховими фондами з тривалого догляду, підтримуваних схемами медичного страхування.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що в більшості високорозвинених країн та країн з трансформаційною економікою пріоритетним питанням є пошук шляхів вдосконалення надання соціальних послуг та соціальної допомоги. Основна мета допомоги - підвищити незалежність людей похилого віку та інвалідів, надавши їм гроші на придбання догляду у власному будинку або оплату допомоги в спеціальних закладах. Нова система значно полегшить тягар місцевих бюджетів на соціальну допомогу. В умовах розбудови української державності та розвитку ринкових відносин всі

верстви населення України, особливо пільгові категорії громадян, потребують гарантій соціального захисту. Зростає потреба у ефективному соціальному захисті, спричиненому погіршенням добробуту населення в умовах економічних та соціальних перетворень при переході до ринкового розвитку суспільства, коли значна кількість людей перебуває на межі виживання. Поглиблюється соціальна та майнова стратифікація, що призводить до дисбалансу у задоволенні основних соціальних потреб населення. Стандарт і якість життя залишаються низькими. За останні роки війна на сході України майже вдвічі збільшила кількість пенсіонерів похилого віку, бездомних та нужденних, що вимагає від держави надання соціальних гарантій та організації ефективної соціальної підтримки цих груп. Важливе місце в системі державного соціального захисту займає соціальна допомога. Це турбота держави про громадян, які потребують підтримки, допомоги через вік, стан здоров'я, особливий статус та бідність. Таким чином, завданням соціальної допомоги є полегшення матеріального становища людей незалежно від їх зайнятості. Слід зазначити, що формування та реалізація державної політики у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій має ґрунтуватися на таких принципах:

- прийнятність – має на увазі визначення та досягнення у державі таких нормативних значень ризиків для населення і територій, які є обґрунтованими з соціально-економічної та технічної точки зору;

- превентивність – передбачає попереднє максимально точне виявлення кількісних значень індикаторів, що характеризують стан або перебіг небезпечного процесу чи створюють погрозу настання та розвитку надзвичайної ситуації, а також відповідне застосування визначених заходів, орієнтованих на усунення або нейтралізацію наслідків подібної ситуації;

- мінімізація – зниження рівня ризику до значення, яке є компромісним у контексті забезпечення безпеки та розміру витрат, необхідних для її підтримки;

- повнота – визначення ризиків, що являють собою загрозу для населення і територій, з прийняттям до уваги всіх можливих загроз та людського фактору, у вигляді інтегральної величини;

- адресність – управління ризиком повинен здійснювати той суб'єкт, на території якого існує ризик;

- визначення припустимої величини ризику, яка визначається в межах максимального і мінімального його значень з урахуванням доцільності та наявних ресурсів технічного, економічного і матеріального характеру, а також поточних соціально-економічних і політичних умов. При цьому в процесі вибору доцільного значення ризику суб'єкт управління гарантує визначений рівень безпеки населення і страхове відшкодування у випадках настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

- обов'язкове інформування стосовно того, що кожний із суб'єктів управління ризиком повинен систематично інформувати органи державної влади та місцевого самоврядування стосовно існуючих значень;

- вільний інформаційний обмін – врахування думки суспільства стосовно спорудження й експлуатації об'єктів, що є потенційно небезпечними [24; 25].

Слід зазначити, що нормування рівнів ризику передбачає розробку та затвердження стандартів захисту населення та територій України від виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, а також визначення норм та правил господарської діяльності, які встановлюються на основі прийнятних рівні ризику. Таким чином, власні нормативні значення мінімального та гранично допустимого рівнів ризику встановлюються для кожного з секторів економіки [24; 25; 26].

Подібне нормування рівнів ризиків дозволить забезпечити такі процеси:

- об'єднання методологічних підходів до оцінки ризиків, які нині відомі та використовуються в Україні й за кордоном, та яким може бути притаманний трансграничний вплив;

- здійснення стандартизації нормативних методів;

- ведення обліку значимості екологічних, соціально-економічних і природно-ресурсних наслідків, які можуть бути спричинені настанням та розвитком природних і техногенних надзвичайних ситуацій;

- здійснення обліку різнохарактерних видів виробничої діяльності, навантаження територій з техногенної точки зору, особливостей природно кліматичного походження, цінності визначених територій тощо;

- проведення диференціації нормативів ризиків із галузевої та територіальної точки зору;

- прийняття до уваги всіх чинників, що впливають на кількісне значення ризиків, пов'язаних з розміщенням, спорудженням та експлуатацією об'єктів, що є потенційно небезпечними, а також з розробкою нових видів техніки, матеріалів і технологій;

- проведення періодичного коригування нормативів ризиків [23; 25]

Соціальний захист в Україні здійснюється через матеріальну підтримку економічно активного населення (через соціальне страхування); пенсійне забезпечення; соціальна допомога найбільш уразливим категоріям; фінансова допомога сім'ям з дітьми; компенсація, індексація та пільги для населення; соціальні послуги тощо. Отже, соціальний захист забезпечується за допомогою соціального забезпечення та соціальної допомоги.

Поліпшення соціального захисту населення шляхом впровадження ефективних програм, покращує життєдіяльність населення та стабілізує суспільство. Соціальний захист є системним:

- у вигляді законодавче встановлених постійних грошових виплат, компенсацій з державного або місцевого бюджетів і періодичний - у вигляді одноразової грошової або матеріальної допомоги з різних фондів або окремих осіб тощо.

Розвиток України в сучасних умовах потребує орієнтації на європейські стандарти, побудову соціально - економічної політики держави та дій уряду щодо її впровадження, спрямованих на покращення рівня життя. Соціальний захист, при якому населення добре захищене, - це впевнений крок

для досягнення процвітання країни та її суспільства. Питання соціального захисту населення щодо шляхів розвитку євроінтеграційних процесів є дуже актуальним, воно залежить від рівня життя та добробуту суспільства, духовного, матеріального, соціального добробуту, які впливають і стимулюють зайнятість.

Міжнародний досвід демонструє, що успішне подолання соціальних ризиків потребує комплексного підходу, який враховує економічні, культурні та політичні особливості кожної країни. Для України важливо адаптувати найкращі практики з урахуванням її соціально-економічних реалій. Інтеграція інноваційних технологій, розширення соціальних програм та міжнародна співпраця можуть стати основою ефективного управління соціальними ризиками.

ВИСНОВКИ

1. Соціальні ризики є важливими чинниками, які впливають на розвиток будь-якого суспільства. Вони охоплюють різноманітні аспекти, такі як економічні, соціальні, медичні, політичні та екологічні фактори, що можуть загрожувати стабільності та безпеці громадян. У випадку України соціальні ризики набувають особливої ваги через складні економічні та політичні умови, війни, пандемії та інші кризові ситуації.

2. Наявність ефективної системи соціального забезпечення є необхідною умовою для подолання негативних наслідків соціальних ризиків. Система пенсійного забезпечення, соціальних допомог та медичних послуг є важливими інструментами для пом'якшення ефектів бідності, безробіття, інвалідності, погіршення стану здоров'я, а також соціальної нерівності. В

Україні вдосконалення цієї системи залишається важливою складовою стратегії боротьби з соціальними ризиками та підтримки стабільності в суспільстві.

3. Як показує аналіз середньої тривалості життя та інших демографічних показників, соціальні ризики мають суттєвий вплив на здоров'я населення. Зокрема, пандемія COVID-19, війна та економічні кризи значно погіршили умови життя, спричинили зниження тривалості життя, збільшення кількості смертей та зростання соціальної напруженості. Врахування цих факторів є критично важливим для розробки ефективних стратегій соціального забезпечення та розвитку національної системи охорони здоров'я.

4. Подальші дослідження у сфері соціальних ризиків в Україні повинні зосереджуватися на детальнішому аналізі впливу різноманітних соціальних факторів, таких як війна, міграція, старіння населення, на розвиток державних політик у сфері соціального забезпечення.

5. Міжнародний досвід демонструє, що успішне подолання соціальних ризиків потребує комплексного підходу, який враховує економічні, культурні та політичні особливості кожної країни. Для України важливо адаптувати найкращі практики з урахуванням її соціально-економічних реалій. Інтеграція інноваційних технологій, розширення соціальних програм та міжнародна співпраця можуть стати основою ефективного управління соціальними ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко, Р. В., Яценко, Л. Д. (2023). Соціальні ризики України в умовах війни та повоєнного відновлення. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (7).
2. Шамілева Л. Л. Визначення та інтегральна оцінка соціальних ризиків у регіонах України / Л. Л. Шамілева. // Демографія та соціальна економіка. 2008. №1. С. 166 –176.
3. Саєнко Ю. Соціальні ризики та шанси // Соціальні ризики. Т.2 / Відп. ред.: Ю.І. Саєнко, Ю.О. Привалов. К.: ПЦ «Фоліант». 2004. С. 12 – 51.
4. Надрага В. І. Соціальні ризики в трудовій сфері //Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень. 2015. 472 с.

5. Яковлєва Г. О. До визначення поняття та природи соціальних ризиків у праві соціального забезпечення // *Право та інновації*. 2018. №. 2. С. 49-52.
6. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків: колективна науково-аналітична монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
7. Полякова С.В. Бідність населення за споживанням: нові виміри / С.В. Полякова, Т.В. Новосільська // *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 22-31.
8. Мерзляк А. В., Кравченко Т. В. Державна політика у сфері управління соціальними ризиками: сутність, формування та реалізація. *Наук.-виробн. журнал «Держава та регіони». Серія «Державне управління»* 2011. № 1.
9. Безтелесна Л. Ефективність управління соціальними ризиками найманих працівників / Л. Безтелесна, С. Мартинюк // *Україна: аспекти праці*. – 2007. № 6. С. 17–24.
10. Сталій людський розвиток: забезпечення справедливості : нац. доп. / кер. авт. кол. Е. М. Лібанова ; НАН України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань : ВПЦ “Візаві”, 2012. 412 с.
11. Шимків С. А. Сутність соціальних ризиків та управління ними у контексті страхування від нещасних випадків на виробництві / С. А. Шимків // *Економіка та держава*. 2014. № 5. С. 93–96.
12. Страхування: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2008. 1019 с.
13. Корецька С. О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія / С. О. Корецька. – Донецьк: Юго-Восток. - 2010. – 445 с.
14. Офіційний сайт: Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2024).

15. Бюджетний кодекс України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

16. Видатки Зведеного бюджету України. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program&view=table> (дата звернення: 10.12.2024).

17. Офіційний сайт: Міністерство фінансів України URL: <https://minfin.com.ua/ua/> (дата звернення: 11.12.2024).

18. Вдовин М. Л., Зомчак Л. М., Міщук Т. В. Аналітика сучасного стану добробуту населення України. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-77>

19. Міжнародні співставлення та позиціонування України за показниками бідності. Бідність в Україні: міжнародний та регіональний вимір : Матеріали круглого столу «Реалії та перспективи подолання бідності в Україні». Київ : ТОВ «Інформаційно-аналітична фірма ЕКСОР», 2010. 35 с.

20. Світовий банк. Офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 15.12.2024).

21. Яковенко Т.В. Оцінка здоров'я населення України з позицій потенціальної демографії/ Т.В. Яковенко// Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2011. № 16. С.555-559.

22. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист населення: Стратегії та реформи / Міністерство соціальної політики України. 2023. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 13.12.2024).

23. Попок А. А. Світовий досвід соціального захисту населення / А. А. Попок, В. В. Лаврухін // Ефективність державного управління. 2013. Вип. 35. С. 111–117.

24. Скрипник О. А. Сучасні тенденції формування системи державного управління у сфері цивільного захисту населення від надзвичайних ситуацій в Україні / О. А. Скрипник // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук.пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. № 2 (14).

25. Волянський П. Б. Методологічні підходи до управління ризиками в процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / П. Б. Волянський // Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 13. С. 134–136.
26. Гордієнко Л. А. Науково-методологічні підходи фінансування соціальних виплат малозахищеним верствам населення. 2019. С. 65-70.
27. Дідик С. М. Зарубіжний досвід фінансування соціального захисту населення / С. М. Дідик // Вісник Хмельницького національного університету. 2010 . № 4. Т. 1. С. 127–129.
28. Стойка А. Зарубіжний досвід організації обслуговування соціально незахищених верств населення / А. Стойка // Економіка та держава. 2009. № 38. С.57-66.
29. Глазко Н. Д. Зарубіжний досвід забезпечення соціальної сфери / Н. Д. Глазко // Ефективна економіка. 2014. №5.
30. Драч О. І., Онофрійчук В. В. Застосування світового досвіду для використання адресної соціальної допомоги //Ефективна економіка. 2015. №. 5.
31. Міністерство праці США. Соціальне забезпечення в США: Підходи до соціальних ризиків / Міністерство праці США. 2021. Режим доступу: <https://www.dol.gov/social-security> (дата звернення: 13.12.2024).
32. Глобальна організація охорони здоров'я. Стратегія управління соціальними ризиками / Глобальна організація охорони здоров'я. 2020. Режим доступу: <https://www.who.int/social-risk-strategy> (дата звернення: 13.12.2024).
33. Юрій С. С. Соціальне забезпечення в Японії: особливості та перспективи / С. С. Юрій. 2022. Режим доступу: <https://www.example-japan-link.com> (дата звернення: 13.12.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Видатки зведеного бюджету України на соціальне забезпечення та соціальний захист населення у 2020-2023 рр., за напрямками, млрд грн

Показник	2020		2021		2022		2023	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Обсяг видатків бюджетів на соціальне забезпечення населення, в т. ч.:	355,94	346,72	370,27	367,35	473,04	455,19	529,3	514,1
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	4,45	4,05	7,62	7,37	5,03	4,33	6,8	6,3
Соціальний захист пенсіонерів	212,71	212,33	212,30	211,95	245,38	244,04	287,1	286,0
Соціальний захист	2,31	2,24	2,39	2,33	2,46	2,05	3,3	2,9

ветеранів війни та праці								
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	2,46	2,18	3,08	2,90	2,84	2,16	30,0	27,3
Соціальний захист безробітних	7,10	6,74	1,90	1,89	0,10	0,07	285,2	260,9
Допомога у вирішенні житлового питання	39,63	39,41	51,61	51,37	39,51	35,13	19,8	19,7
Соціальний захист інших категорій населення	80,27	73,50	83,27	81,85	164,30	156,22	164,3	157,0
Інша діяльність у сфері соціального захисту	7,01	6,27	8,10	7,69	13,42	11,20	17,6	14,9

Джерело: складено автором на основі [16].

Додаток Б

Видатки державного бюджету України охорону здоров'я у 2020-2023 рр.,
за напрямками, млрд. грн

Показник	2020		2021		2022		2023	
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт
Обсяг видатків бюджету на охорону здоров'я, в т. ч.:	133,160	124,925	175,95	170,51	202,15	184,27	188,13	179,26
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	0,178	0,174	0,30	0,25	0,25	0,22	0,39	0,38
Спеціалізовані та стоматологічні поліклініки	0,178	0,174	0,30	0,25	0,34	0,33	0,39	0,38
Лікарні та	7,997	7,763	15,56	14,09	0,34	0,33	15,12	13,47

санаторно-курортні заклади								
Лікарні загального профілю	1,045	1,027	1,58	1,54	14,33	13,65	1,45	1,43
Спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади	6,177	6,034	13,03	11,62	1,58	1,53	13,02	11,45
Санаторно-курортні заклади	0,775	0,701	0,94	0,93	11,71	11,30	0,65	0,60
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	4,634	4,216	7,56	7,36	1,05	0,82	13,31	12,99
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я	0,672	0,599	1,01	0,88	12,20	11,64	1,08	0,93
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	119,679	112,173	151,52	147,92	0,95	0,77	158,23	151,49
Інші заклади та заходи у сфері охорони здоров'я	119,679	112,173	151,52	147,92	174,08	157,66	158,23	151,49

Джерело: складено автором на основі [16].